

П. СТЕЦЕНКО

Е
Звеш 13

2.8

ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ НАРОДА

ДРАМА В 4-х АКТАХ

з життя діличівської родини на Україні в часах
російського царату і на початку революції.

ЦІНА 25 п.

САДОМ "УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТЕЙ"

Вінніпег, Ман.

1920.

П. СТЕЦЕНКО

ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ НАРОДА

ДРАМА В 4-х АКТАХ

з життя дідичівської родини на Україні в часах
російського царату і на початку революції.

ЦІНА 25 ц.

НАКЛАДОМ "УКР. РОБІТНИЧИХ ВІСТИЙ"
Вінніпег, Ман.
1920.

ЗА ПРАВДУ І ВОЛЮ НАРОДА.

Драма в чотирох актах.

Річ діється на Україні в родині дідича, в часах російського царату і на початку революції.

Перший і другий акт діється в хаті дідича.

Третій акт, тюрма.

Четвертий акт, убоге жите дідича.

ДІЄВІ ОСОБИ:

<i>Потенці</i> Іван, дідич	50	років
<i>Зова</i> Явдоха, його жінка	45	„
<i>Тайна</i> Оля, дочка їх, гімназистка	18	„
Микола, їх син, студент	20	„
Сергій, їх слуга	60	„
Отець Яков, піп	50	„
Михайл Федорович, надзиратель	28	„
Григорій, студент	20	„
Василь, студент		
Яків, студент		
Федір, студент		
Доктор	40	„
Павло, помічник надзирателя	30	„
Помічник другий	45	„
Піп при тюрмі	45	„
Анна, сестра Явдохи	48	„
Гаврило, стражник	25	„
1-ий мужик	45	„
2-ий мужик	45	„
3-ий мужик, Федір	50	„

ДІТИ, СЕЛЯНИ, СТОРОЖА, ОРХЕСТРА.

В 4-ім акті як найбільше людей в народнім
строю.

АКТ ПЕРШИЙ.

Ява 1.

(Сергій пораєсь в кімнаті, Оля входить)

ОЛЯ:— Сергій! Ви сьогодні скрізь приборіть, позамітайте, бо кажить ся мені, що от-от Микола Іванович приїде, а знаєте, він любить, як скрізь чисто і прибрано.

СЕРГІЙ:— Я, вже, Ольга Івановна, скрізь позамітав і поприбирав до зорі ще. А чомуж ваш тато по него коні не поїде на станцію, як він приїде сьогодні?

ОЛЯ:— Післати коні можна, але не знати коли власне він прибуде; як би знати, то я сама проти него поїхала би. Але він донебудь може остановку зробив, то я так гадаю, що ще сьогодні він буде.

СЕРГІЙ:— А ви знаєте? Ту ніч, мужики всю простояли коло вікон, мені не повірили, що Микола Іванович не приїхав.

ОЛЯ:— (Сідає задумано) Мужики... бідні, його люблять вони, за ним скучають і приходять дожидать, щоби побачить його.

СЕРГІЙ:— Люблять, як Миколу Івановича не любить, коли він їм всім помага, і пораду дає, як братам своїм. В понеділок на станцію зустрічати їздили і ночували там. А тепер кожний день сніг прочищують на шляху, щоби лекше їхалось Миколі Івановичу до нас.

ОЛЯ:— Та мені теж скучно без него. Знаю, що він приїде, а його нема тай нема, хотьби телеграму прислав, може що небудь з ним случилось.

Ява 2.

(Іван входить)

ІВАН:— Ти чого, Сергію, дурно тут стоїш? Хіба роботи немає для тебе там...

СЕРГІЙ:— Я тут крісла витирав, Іван Степанович. Я слухаюсь, йду. (Пішов).

ОЛЯ:— Тату! Нащо ви його сьогодні заставляєте до роботи, сьогодні-ж празник і в сей день то не добре для чоловіка знаючого, що сьогодні празник.

ІВАН:— Празник тоді йому буде, як хазяїном своїм буде, а поки служить в мене, то нехай робить. А ти чого так його захищаєш? Що-ж, може він тобі родич який, що так за ним заговорила?

ОЛЯ:— Не кажіть так, тату. Значить, для бідного робітника і дня свобідного немає?

Ява 3.

(Входить Явдоха)

ЯВДОХА:— Іване, йди вже, коні в порога тебе ждуть.

ІВАН:— (Захмарений вийшов в ті двері звідки Явдоха прийшла)

ЯВДОХА:— Що з тобою, Оля? Зажурилась, що нема Миколи? Нічого, він приїде мабуть сьогодні. Мені так здається, що він на обід буде. Я сама жду його кожду годину.

ОЛЯ:— А тато куди поїхали?

ЯВДОХА:— До церкви. Я хотіла їхати, та думаю, що може Микола приїде, то тоді всі поїдемо разом. А знаєш, Олю, того Михайїла Федоровича, що з Київа був у нас, як було посвячене нашого дома, того офіцира, такого чорнявого?

ОЛЯ:— Знаю його, мамочко, ну то що таке?

ЯВДОХА:— Він приїде до нас і просив мене і батька, щоби ми тебе за него дали.

ОЛЯ:— За його? І ви думаєте, що я за його заміж пішлаб?

ЯВДОХА:— А чомуж ні? Він має добре становишко і в почоті в начальства, а тепер за добру службу, його зробили надзирателем нової тюрми.

ОЛЯ:— І ви думаєте, мамо, що то люди, що служать надзирателем тюрми? Ні, мамочко, вони не люди, а звірі. Чоловік не буде при тюрмі служити і про таких людей не говоріть мені, мамо.

ЯВДОХА:— Не люди? Та він за свою непорочну службу має заслуги — хрести і медалі.

ОЛЯ:— Хрести і медалі, мамочко, прикривають всіх ворогів і грабителів. Вони дістали ті заслуги за те, що безневинно граблять і убивають.

ЯВДОХА:— Що з тобою, Олю? Що ти таке говориш? Хто за грабіж дістав би царську заслугу? На те є божа кара над людьми.

ОЛЯ:— Мамочко, мало ви знаєте життя. Кара божа є для бідного мужика, а не для богача. Для їх нема ні кари ні страху.

Ява 4.

(Входить Сергій)

СЕРГІЙ:— Явдоха Єгоровна! там люди прийшли до вас; питають чи можна вас бачити. Велите пустить їх в дім?

ЯВДОХА:— Скажіть, я зараз прийду до них.

ОЛЯ:— А ви, Сергію, чому їх не пускаєте в хату? На дворі стояти холодно.

СЕРГІЙ:— Такі порядки ваш батько завів, вибачайте мені, Ольга Івановна, що мені наказано, те я роблю. (Пішов).

ОЛЯ:— Підіть, мамо, та пустіть їх в середину, а ні, то я піду.

ЯВДОХА:— Ти не знаєш, Олю, чого вони прийшли, я сама піду. (Пішла).

Ява 5.

(Сергій вбігає)

СЕРГІЙ:— Ольга Івановна, дивіть-ся, ізвозчик їде, певно Микола Іванович до нас.

ОЛЯ:— (радісно) Де, де? (заглядає у вікно) От слава богу, що приїхав. Ходім Сергію,

встрічать. (Пішли).

Ява 6.

(Явдоха вбігає)

ЯВДОХА:— Олю! Микола приїхав! (розглядається) Та їх немає вже, (заглядає в двері) А, от мій син любий, моя радість.

Ява 7.

(Входить Микола, Оля і Сергій несе валізу).

ЯВДОХА:— Сину мій, любий.

МИКОЛА:— Здрастуйте, мамо, (цілують ся) Ну, а ви, Сергію, не хочете привитати мене? Ну, то я вас поцілую. (Сергій кидає все з рук і цілують ся). Ну, як ви проживаєте? А деж батько?

(Всі радісно дивлять ся на Миколу).

ЯВДОХА:— Поїхав до церкви; і я хотіла їхати, але зісталась тебе дождити, щоби ми разом поїхали. Сергію! Річи занесіть в його кімнату. (Сергій пішов)

ОЛЯ:— Що з тобою сталось, Миколо, що ти не приїхав скорше?

МИКОЛА:— Я задержаний був по одному ділу, тай не міг повідомити вас коли певно приїду.

ЯВДОХА:— А по якому ділу? Прецінь вас розпустили за дві неділі до сьвят.

МИКОЛА:— Одні розпускають, а другі не пускають. Рад би приїхати, та не можна було; (Входить Сергій) а от і Сергій. Сідайте Сергію, з нами. Нам веселійше буде коли розкажете як ви проживаєте.

Ява 8.

(Сергій)

СЕРГІЙ:— Старість, Микола Іванович, надійшла вже. Та живу, слава богу, добре. Спаси-біг вашим родителям, що мене старого ще держуть в себе. А от, як ви проживаєте? Чого так довго не приїздили на празник? А мужики за вами то аж до стації їздили і ждали вас там цілі сутки. Мені то вже й не вірять, а кажуть, ти нас обманюєш, Микола приїхав, а ти не хочеш сказати.

МИКОЛА:— Рад би я був приїхати скорше та не мож було.

ОЛЯ:— Що з тобою було? Розкажи, Миколо.

МИКОЛА:— Я потім все розкажу.

ЯВДОХА:— Ну, як потім, то тепер поїдемо до церкви.

ОЛЯ:— Мамо! До церкви ми поспіємо завше поїхать. А от, може Микола хоче відпочати, переспатись з дороги або перекусити дещо...

МИКОЛА:— Ні, я спати не хочу. Дорогою спав, а їсти будемо всі, як тато приїдуть.

ЯВДОХА:— А сьогодні батюшка буде в нас з

кропилом; все за тебе і за Олю розпитує. Як ваші діти учать ся? питає, чом коли не напишуть? Я їх, каже учив колись, а вони і забули.

МИКОЛА:— Вчив мене? Не треба мені такої науки, якої він може вчити, як буде він в нас, то ви йому скажіть, що мене немає, я з ним бачитись не хочу. Наука його для того, котрий так робить як він. Обманюють людей, щоби при тім було лекше їх ограбовлюють ріжним паразітам і йому — отсе його наука.

ЯВДОХА:— Та хіба-ж священик кого грабить? Що тобі, Миколо? Він же слуга божий.

ОЛЯ:— Як би мамо, сих слуг божих не було, то й народові лучше жило би ся, не дурили би його і не нищили, правда Сергію?

СЕРГІЙ:— Правда, правда ваша. Я хоть не грамотний, а все таки бачу, що вони не по правді роблять. Як вмер Омелько, то зіставив троє дітей і жінку в нужді, а попросили поховать його, то взяв десять рублів, не дивлячись на те, що вона обірвана і діточки голодні пищали. А хіба йому біда, що він з бідної вдовиці так зідрав? Ну, я піду, а то там вже скоро прийдуть з цертви. (Пішов).

ЯВДОХА:— Я вже догадуюсь чого ти був задержаний. Ой, не робіть того діточки... ви мене, стару матір, пожалійте.

Ява 9.

(Входить Сергій)

СЕРГІЙ:— Микола Іванович! Там мужики прийшли, хотять з вами побачитись, позволите їх пустить?

МИКОЛА:— Пускайте їх, нехай ідуть.

СЕРГІЙ:— Добре, пущу. (Пішов).

ЯВДОХА:— Знаєте... заждали би поки тато приїде з церкви, тоді пустили би їх.

Ява 10.

(Входить гурт мужиків).

МИКОЛА:— А, от дорогі гості — (витають ся всі) Сідайте, зробить ласку (подає крісла)

1. МУЖИК:— Спасибі, не затрудняйте себе через нас. (Сідають).

2. МУЖИК:— А ми вас, Миколай Іванович, очікували, очікували, а вас нема тай нема; мабуть случилось що з вами?

МИКОЛА:— Був задержаний по одному ділу в Москві. Ну, як ви проживаєте? Що у вас нового, розкажіть.

3. МУЖИК:— Жите наше, все однаково йде, нужда і горе не покидає нас, урожай в сім році був плохий; зібрали назад те насіне що сіяли. Просили вашого тата, щоби спустив хоть пять карбованців на десятині через те, що не було урожаю, але...

МИКОЛА:— Ну, так що вам сказав?

3. МУЖИК:— Вони сказали: Хіба я виноват, що нема врожаю? А ми постояли, постояли коло порога, тай пішли. Самі знаєте, ваш тато твердий чоловік на се, щоби ввійти в наше положенє, а пять рублів для нас великі маєтки в такий рік. Нічого немає, скотина з голоду сохне; хіба будете ви такі ласкаві за нас заступити ся, ми вас прохаємо всі.

МИКОЛА:— Я буду старати ся, щоби тато всі гроші віддав назад за аренду, я буду дуже радий як зможу вам допомогти...

МУЖИКИ:— Спасибі, вам, Миколай Іванович, що ви нас завсігди заступаєте.

МИКОЛА:— Я радий, що можу допомогти хоть чим небудь для вас; (у двері) Сергію!

Ява 11.

(Входить Сергій)

СЕРГІЙ:— Чого, зволите, Миколай Іванович?

МИКОЛА:— Принесіть нам там чого небудь, знаєте, сьогодні празник, тай закусить чого небудь.

2. МУЖИК:— Не треба, не треба, ми зараз підемо, не затрудняйте себе тим...

ОЛЯ:— Нічого, посидьте, ви не часто в нас буваєте. (Пішла).

3. МУЖИК:— Іду з церкви, аж дивлю ся, їде звощик. Думаю собі, не певно ви приїхали? Ну, оден по другому тай назбирала ся

куша, розказати вам жите своє гірке.
МИКОЛА:— Я дуже рад, що не забуваєте мене.

Ява 12.

(Оля і Сергій вносять їсти і пити)

МИКОЛА:— Прошу, вас всіх, випить зі мною, бо може не скоро знова прийдець ся мені з вами бути. (Пють і здоровлять ся всі разом). Дай боже, щоб житя ваше протікало весело, радісно, як протікають ріки водою, і заливало всяке горе перед собою.

1. МУЖИК:— Дай боже! Бажаємо того і вам...
Миколо Івановичу.

ОЛЯ:— А я бажаю вам всего найлучшого, щоби ви собі здобули чого бажаєте! В ваших руках сила і ви старайтесь все в свої руки взять, бо воно належить ся вам. Дай боже, щоби і на другий рік діждали сьвята, але не в нужді, а в радости!

2. МУЖИК:— Спасибі, спасибі вам, Оля Івановна, за добре бажаня. Бажаємо, щоби і ви також з нами стрітили на другий рік празник сей. (Пють).

МИКОЛА:— Ну, закусіть, чим є. (Всі їдять).

Ява 13.

(Сергій вийшов і зараз назад)

СЕРГІЙ:— (Вбігає) Микола Іванович! Тато з церкви приїхав. (Мужики засуєтались).

МИКОЛА:— Нічого, нічого, посідайте тай поговоримо всі разом за вашу справу з татом.

Ява 14.

(Іван ввійшов гордо і грізно).

МУЖИКИ:— (Кланяють ся). Здрастуйте, Іван Степанович! З празником будьте здорові!

МИКОЛА:— Здрастуйте тату! (цілує його)
(Іван пішов мовчки у другу кімнату).

МУЖИКИ:— Ну, прощавайте, Миколай Іванович, прощавайте, Ольга Івановна! (Всі прощають ся і подають руки). Прощавайте! прощавайте! (Мужики вийшли).

ОЛЯ:— Бач, Миколо, тато і здрастуйте не сказав мужикам, розсердив ся за те, що в хату прийшли. Мені стидно було стояти перед ними, що тато так обійшов ся, хоть-би він сьогодні на празник не показував, що гордує ними.

МИКОЛА:— А мені, думаєш, приємно було? Вони прийшли горе своє нам сказати. Їм лекше кажить ся, як ми його вислухаємо, хоть і не поможемо. Вони прийшли прохати, бо їх горе заставляє іти, а він...

Ява 15.

(Входять Іван і Явдоха).

ІВАН:— Ну, скажи Миколо, чого ти так довго

не приїздив на сьвята? Що з тобою случилось там? (Згодом). Та чого ви так холодно дивитесь на мене?

МИКОЛА:— Я був, тату, задержаний через одне діло, на мене донесли.

ІВАН:— Знаю, яке діло. Донесли на тебе... На тебе все доносять, та даром не донесуть нінакого.

Ява 16.

(Сергій).

СЕРГІЙ:— Іван Степанович, там селяни прийшли поздоровлять з празником. Велите пустить їх в хату?

ІВАН:— Ніяких поздоровлень не треба. Не пускай нікого. (Сергій пішов).

МИКОЛА:— Тату! На що ви їм відказуєте в хату зайти, нехай зайдуть, вони ваші робітники!

ІВАН:— А ти що? Будеш мене учить як з ними обходитись треба? Ти ще є...

ЯВДОХА:— Оставьте! Сегодня празник, а ви заводите таку якусь мову...

ІВАН:— Замість того, щоби в церкву іти та слухать службу божу, то вони набирають сих своїх приятелів, тай слухають небелиць.

МИКОЛА: — То се тату небелиця, як він приходить і говорить о нужді і горю своєму? Я думаю, його треба вислухати і помогти.

ІВАН:— Як в тебе є, то помагай їм, як так за їх розпинаєш ся... Нема що казати! Діти тішать батька за те, що в люди вивів! Я все для них стараюсь, а вони от що... з мужиками братають ся, а батька цурають ся. (Сїв).

ОЛЯ:— Ніхто вас не цураєть ся, тату й ніхто ні з ким не братаєть ся. Прийшли люди, поздоровили з празником і пішли.

ЯВДОХА:— Оставьте, будемо обідати. (У двері) Сергію, накривай стіл!

Ява 17.

(Сергій).

СЕРГІЙ:— (Входить, накриває стіл, зносить тарелі, Оля йому помагає. Явдоха теж порядкує на столі).

ЯВДОХА:— Олю! Внеси ту рибу, що там в посуді на столі! (Оля пішла). Ну, сідайте всі до столу, будемо обідати. (Оля вносить рибу).

ІВАН:— Отець Яков обіцяли на обід до нас приїхати як управлять ся, та я тепер не знаю як бути... (Пішов).

МИКОЛА:— От, кому вони будуть раді! От, кого вони слухають і тішать ся.

ЯВДОХА:— (Підходить). Діточки, хіба я вам що зле зробила, що ви не довольні на мене? Сегодня велике сьвято, всі радують ся, а ви...

ОЛЯ:— Хіба ми на вас, мамо, не вдоволені?
Того не думайте! Ви мамочко, добрі.

Ява 18.

(Входить Сергій).

СЕРГІЙ:— Отець Яков приїхав! Велите їх при-
нимать. А деж Іван Степанович?

ЯВДОХА:— Я зараз, зараз його покличу! Ой,
коли би батюшка не розгнівались, що за-
ставляємо їх ждати на дворі! (Пішла).

ОЛЯ:— Думаєш з ним обідать, як він зіста-
неть ся в нас?

МИКОЛА:— Ні, я не буду. Я на його не можу
дивити ся, не то щоб обідать з ним.

ОЛЯ:— Я лишу ся, знаєш, так тільки задля ма-
тери. (До Сергія). Священик сам, чи є хто
з ним?

СЕРГІЙ:— Сам. Але Іван Степанович, ска-
зали мені не пускать нікого, без їхнього ві-
дома, то я мушу сповнять.

Ява 19.

(Іван і Явдоха).

ІВАН:— (Вбігає, за ним Явдоха). Де отець Я-
ков?

СЕРГІЙ:— Там у ворот стоїть. Велите пу-
стить?

ІВАН:— (Пішов сам у двері стрічать його, Сер-
гій чуха голову і собі за ним).

ЯВДОХА:— От, веселійше буде обідать в купі... А він рад з вами бачитись, діти...

МИКОЛА:— Не гнівайтесь на мене мамо, а я не буду з ним сидіти; таких людей треба презирать, не то щоби в дім їх пускать.

ЯВДОХА:— Кого презирать? Та він же наш священник! Його не можна отказать. Тато сам запросив на обід.

ОЛЯ:— Запросив? Бідних мужиків то гонять від хати, а для того чорноризника сами двері пішли відкривать.

МИКОЛА:— Нехай тато за нас не думає і для нас не стараєть ся. Я його майна не хочу, нехай він його роздасть тому бідному народови, котрий його йому приніс. Бачили сами тут тих бідних мужиків, що просили тата звернуть їм хоть по пять рублів. А хіба сего тато не може зробить? В батька маєтки лежать, чиї вони? Хіба тато на їх працював? Тато готові гроші тільки в банк клав, взявши від того робітника, котрий тепер з сімею голодає. Нехай сам тато богачем буде, але мені ані Олі того не потреба.

ЯВДОХА:— Як? То ти, Миколо, нарікаєш на нас за те, що ми за вас дбаємо? Ну, ну, спасибі діти, значить по вашому взять і роздать все, а тоді то булюб добре...

Ява 20.

(Входить піп і Іван).

ПІП:— Здрастуйте з празником! Будьте здорові! (Облесно). А, от Микола Іванович... (Микола пішов). Ну, що се ви, втікаєте?

ЯВДОХА:— В його голова здорово болить. (Явдоха витаєть ся з попом).

ПІП:— Здрастуйте, Ольга Івановна! (Ольга не охотно витаєть ся).

ІВАН:— Прошу, отець Яков, до столу, ми вас чекали до обіду. (Всі сідають за стіл, Оля неохотно сідає).

ПІП:— Ну, а Миколай Іванович не буде з нами обідать? Я хотів би з ним поговорить дещо, а він і поздоровить ся не захотів зі мною. От які то теперішні молоді люди учені!

ЯВДОХА:— Та він зараз прийде до обіду; Оля, заклич Миколу!

ОЛЯ:— Добре, я закличу, але в него голова болить. (Пішла).

(Іван налив попови чарку).

ІВАН:— Правду ви, отець Яков, казали мені збулось ваше слово. Мене, батька, не хотять знати, а заводять собі братаніє з тими мужиками.

ПІП:— Он воно що! А чогож се його так довго не було на празник до дому?

ІВАН:— Каже, що його задержали за якісь до-

носи в місті, та звісно, даром не донесуть.

ПП:— За доноси? То він такими речами займається? Ну, не думав я ніколи, щоб ваш син так робив і проти своїх родичів ішов.

ЯВДОХА:— Та він не йде проти нас, тільки він за мужиками вступається; каже: їм треба допомогти, бо вони бідні.

Ява 21.

(Оля входить).

ОЛЯ:— Він не може прийти, лежить в ліжку, голова болить сильно, на потязі трясло. (Сідає).

ІВАН:— Ну, як не може то і не треба. Прошу до обіду! (Іван бере чарку, не і підносить попови. Всі пють і приказують до чарки, звичайно як за обідом, поздоровляють з празником одно другого).

ОЛЯ:— Я не буду пити, в мене теж голова болить.

ПП:— Що? І вас, Ольга Івановна, голова болить? Може в вас з того заболіла, що я до вас прийшов?

ІВАН:— Та що се ви, отче, таке говорите? Ми всі дуже раді за вашу ласку, що прийшли до нас на обід.

Ява 22.

(Сергій).

СЕРГІЙ:— Іване Степанович! Велите впустить гонця з телеграмою? Каже, мушу лично Івану Степановичу до рук оддать. (Іван пішов).

ПП:— Мабуть хто прислав Івану Степановичу поздоровительну телеграму на празник, або до дітий шкільні товариші.

Ява 23.

(Іван вертає).

ІВАН:— Се прислав нам телеграму Михайло Федорович, поздоровляє з празником і обіцяє до нас приїхать.

ПП:— А. се той полковник, що був у вас на посвяченю дому! Хороший чоловік, хороший!

ЯВДОХА:— Та він ще тоді обіцяв ся приїхати. Він все прихильно відносив ся до нас.

ПП:— Він хороший чоловік, хороший! Стройний і балакучий, тай становиско добре занимає.

ІВАН:— Його тепер поставили смотрителем нової тюрми.

ПП:— О, то на тую службу кого небудь не поставлять, треба щоб відомий був начальству! А він ще холостий, кажить ся мені?

ЯВДОХА:— Так, холостий!

ПП:— Ну, то він певно хоче бути вашим зятем. А ви, Ольга Івановна, знаєте його?

ОЛЯ:— Я його мало знаю. Та я ще не думаю про се, я хочу ще учити ся і попрацювати, щоб могла і другим показати дорогу до правди і просвіти.

ПП:— Ви працюйте, показуйте дорогу, тільки глядіть, сами не зблудіть ся. Ви молоді і ще мало прожили, лучше слухайте своїх родителів, то краще для вас буде.

ЯВДОХА:— Та і я їй те саме кажу, щоб забула за ті свої дороги. От, Михайло Федорович, чоловік гарний і в почоті в правительстві. Я дуже рада булаб такому зятеви.

ОЛЯ:— Того ви мені мамо не кажіть! То не може бути.

ІВАН:— Гарно, дочко, матері отвіт даєш. Мати її бажає добра, а вона, от як дякує. От діждав ся я діточок. Ох, діти, діти!...

ЯВДОХА:— Остав старий! Молода вона ще. А я вас отче, забула запитати, чи було багато народа в церкві? Сама не могла бути, чекали Миколу.

ПП:— Народу було багато в церкві. Не зміщало ся, а приходу мало. Не той тепер нарід став. Такий годовий празник, а подаянія мало, забувають Бога і Бог забуде їх.

ІВАН:— А ще нарікають: Нема врожаю! А сами

добре знають, хто забува Бога, того і Бог забуде.

ППП:— Правду ви говорите, Іване Степановичу, сьвяту правду.

ІВАН:— А я вам, отче, жертвую на церкву пять тисяч і купіть для церкви дещо. Ви сами знаєте, чого в церкві бракує. (Дає гроші). Я хотів вам скорше дати, але думаю, нехай, на празник дам, як ви прийдете до нас.

ППП:— Дуже я вам дякую за таку жертву! Якби не ви, Іван Степанович, то церква мохом оброслаб. А як вас почитувать в церкві на службі божій, за здоровіє вас і дітий ваших?

ІВАН:— Я думаю, ви знаєте коли в службі є добре місце для того, щоб нас почитувать.

ППП:— В середині служби я думаю найкраще, щоб всі люди чули ваше подаяніє на церкву.

ЯВДОХА:— Прошу отче, ви сего не брали, попробуйте. (Підставляє тарілку).

ППП:— А чому з нами Ольга Івановна не їсть, тай Микола теж не показуєть ся? Хіба ми що...

ОЛЯ:— Я вам кажу, в мене голова болить. Цілу ніч не спала, ждала Миколи, вибачайте, я піду. (Пішла).

ЯВДОХА:— Не дивуйте ся молодим, отче, в їх все голова чимсь забита.

ІВАН:— Не тішать мене діти, не тішать. Я все для їх старав ся, все робив, а вони з бать-

ком їсти не хотять, а з мужиками то готові день і ніч сидіти і голова не болить.

ЯВДОХА:— То може й справді так. Чекай, я піду до їх сама, вона не спала цілу ніч. (Пішла).

ПП:— Я бачу, Іван Степанович, вони вас за батька не мають. Не хотять з вами на празник пообідати. То не є діти, хоть вони і ваші. Батька презирають, а не мене то й дивить ся не хотять.

ІВАН:— Порадьте мене отче, що мені робить з ними? Вони мене не хотять знати за батька, не слухають, а все закидають так, що противно мені і всім. Хіба мені приємно, що вони так поступили тут в очах ваших!

ПП:— Так то вони з вами обходять ся! Мені самому не ловко було. Той не захотів поздоровить ся. (Троха згодом). А які се доноси були на Миколу?

ІВАН:— Я думаю, що вони певно бунтують против правительства.

ПП:— Як же? То він бунтовщик? Щож се він думає? З мужиками братаєть ся, а батька ногами тепче? Того, що на люди вивів? О, то ми його можемо скорше туди... де такі розумні, щоб не сїяли поміж народом смути. Того то мужики бігають за ним і такі розумні стали, що не можна і слова сказати! Та я тільки одно слово донесу і його зараз заберуть.

ІВАН:— Ви, отче, прийдіть ще коли, а ми по-

радимось, а може ви з ними поговорите.
ПП:— Добре, Іван Степанович, я з ними поговорю тут при очах ваших.

Ява 24.

(Явдоха).

ЯВДОХА:— Вибачайте мені, отче, я троха забарилась. Оля таки захоріла, лягла в ліжко.

ПП:— Ну, дякую вам, Іван Степанович, за обід і за вашу жертву, також і вам Явдокіє Єгоровна за вашу ласку, що прийняли мене.

ЯВДОХА:— А коли ви ще отче приїдете до нас? Та возьміть і матушку, тай полимо всі трохи.

ІВАН:— Та отець казали, що приїдуть до нас скоро. Приходьте, отче!

ПП:— Я тут в вас буду, то ми те діло обробимо добре. (Прощаєть ся). Прощайте, дякую за все. (Пішов, його проводять).

ІВАН:— Ну, бачиш жінко, як наші діти обходять ся, з нами при чужих людях, та ще при кім, при священникови?!

ЯВДОХА:— (Убирає зі стола). Та шож робить, як вони хорі? Не будеш силою їх тягнути.

ІВАН:— Хорі поробились!... А тут недавно стояли і пили з мужиками. А з нами похоріли. Рідного батька за мужиків проміняли... Діждали ми дітий, тішать вони нас, тішать, се ті діточки, що пожаліють батьків своїх і потішать.

Ява 25.

(Миколай і Ольга входять).

ІВАН:— От бач, Миколо, ти не хорий. А чого ти зробив ся хорим як сьвященик прийшов до нас? Я його сам запросив, прийти на обід, а ти мені в його очах тільки встиду зробив. Не міг привитати ся з ним та посидіти за обідом? З мужиками то ти сидів і говорив і не був хорий...

МИКОЛА:— Правда ваша, я не був хорий і сейчас не хорий. Я не цураюсь вас, я знаю, що ви мій батько; як би ви мені не любі були, я не приїхав би до вас на сі дні. Сих днів я в дїтстві з радостію чекав і тепер я ними дорожу і тїшусь, що я з вами проводжу їх. Та тих бідних людей я люблю за те, що вони є робітники, котрі годують своїми трудами всіх. Ви гляньте! Той робітник в сей день голодний і холодний, приходив щоб помогли йому, і спасли його од семрти. Чи йому не треба помогти? Та він хоть і голодний то терпить, бо знає, що нема. А діти ті невинні, котрі нічого не знають, тільки сьвіт бачуть і вже вони мусять терпіти голод. Чим вони винуваті, що на сьвіт народили ся? Чим вони винуваті, що їх родичів обдирають, а вони не в силі стати їм в оборону?

ІВАН:— То ти хочеш, щоб я їм своє майно віддав, а сам з тобою пішов хліба по мужи-

ках просить? Ні, того не буде. Як маєш, то дай їм, а я не маю. Спасибі, тобі сину, я тебе виучив, а ти мене вкоряєш.

МИКОЛА:— Тату! Я вас не вкоряю і не вкоряв ніколи, що я не хотів бачитись з священником? Вони люблять того, хто їм дає маєтки, але не люблять того, хто іде против їхнього обмана, котрим вони обманюють бідний нарід.

ІВАН:— (Гордо). Ти забагато вже начав говорити того, чого не треба.

ЯВДОХА:— Оставьте! Не треба заводити мову як навмисне сьогодні.

ОЛЯ:— Правду, Микола говорить, правду! Нужда і горе в народі в сей рік. Ви тату можете їм допомогти хоть трохи, в сию тяжку хвилю. Наші селяни добрі, люблять нас і допоможуть, як нам горе буде.

ЯВДОХА:— Ну, хіба ми в їх що забираємо?...

ОЛЯ:— Мамо! Ви мати дітям... Ви нас годували і оберігали. Вам тяжко було як плакали... А там у бідних матерій плачуть маленькі діти голодні, плачуть, руки протягають... А що мати дасть? Вона дивить ся на дитину свою голодну, в неї серце завмирає од жалю. Нужда і горе може повести людий на все, чого ніхто від них не сподівається ся.

ІВАН:— Ви є в мене в нужді чи в голоді?!... Живіть собі діти тепер самі, як хочете. (Пішов).

ЯВДОХА:— (Плаче). Се празник для мене, се потіха мені од дітей...

ОЛЯ:— Не плачте, мамо, ми вас не обиджаємо і тата не обидили. Ми просили його, щоб поміг людям, а як він не хоче, то ми силою не беремо. Але ми з тими звірями, що нарід одурюють і обдирають і ще сюди приходять в сей дім, то я зними стрічатись не буду. Я хоть і сиділа з ним, то для вас, я, мамо, се зробила...

Ява 26.

(Сергій загляда у двері).

МИКОЛА:— Що там такого, Сергію?

СЕРГІЙ:— Та діти прийшли, з празником поздоровляють. Хотять вас бачити, Микола Іванович, та не знаю чи пускать, чи може... (чухаєсь в голову).

МИКОЛА:— Пускайте, Сергію, до мене всіх, хто іде, поки я тут. Не буде мене; тоді не будуть вони до вас ходить.

Ява 27.

(Сергій впускає багато селянських дітей).

ДІТИ:— З празником поздоровляємо вас всіх...

ОЛЯ І МИКОЛА:— Спасибі, діти, що нас обвитали.

МИКОЛА:— Ану, розкажіть хто щонебудь, а

може засьпіваете пісню? (Бере маленького хлопця за руку). А чий ти?

ХЛОПЕЦЬ:— Мамин і татів і дідів...

ОЛЯ:— А співати умієш?

ХЛОПЕЦЬ:— Уміємо усі співать.

МИКОЛА:— От молодець, то заспівайте нам, що вмієте.

ОЛЯ:— Ми послухаємо.

ДІТИ:— (Співають).

Реве та стогне люд голодний,

Собі свободу добува і т. д.

ІВАН:— (Подивив ся у двері і назад. Оля і Микола склонили голови — Оля плаче, Сергій слухає, Явдоха теж плаче).

МИКОЛА:— Спасибі, вам діти! Ідїть і ростїть на добрих синів і дочок поневоленого люду! (Цїлує дїтий, дає їм масти, цїлує їх і Оля).

ДІТИ:— Спасибі, спасибі вам. (Хотять цїлувати в руку, він не дає. Дїти пішли).

МИКОЛА:— Бачите, мамо, всі хотять волі і свободи! Рабство, голод, і горе і сї малі діти знають... Але виростуть, вони зможуть і стануть до боротьби, і рано чи пізно, відберуть зрабовану від них і від їх батьків волю і хліб!...

(ЗАНАВІС СПАДАЄ).

АКТ ДРУГИЙ.

(Та сама обставина).

Ява 1.

МИКОЛА:— (Входить). А що, Олю, тато нічого тобі не казали, чи й до тебе не говорять?

ОЛЯ:— Ні! Як бачуть мене, то голову в низ впускають, сердять ся. Але я теж іду з тобою разом, не буду я тут одна.

Ява 2.

(Сергій приходить і приглядаєть ся).

ОЛЯ:— Чого ви, Сергію, так тихо неначе крадетесь?

СЕРГІЙ:— Перепрашаю вас... Я думав, що ваш тато тут. Я хотів вас одних бачити і поговорити з вами.

МИКОЛА:— (Бере його за плечі). Ну, сідайте і будемо говорить.

СЕРГІЙ:— Спасибі! То я і постою. Знаєте, сісти не велика річ, а що як тато ваш застає? Знаєте їх сами.

ОЛЯ:— Нічого, Сергію, ви їх не бійте ся.

СЕРГІЙ:— Спасибі вам, Ольга Івановна, за добре слово. (Сідає). Дивлюсь я на вашу жизнь, чого би вам треба? Кажеть ся все есть, а проте у вас є теж своє горе. Ви через горе народне мусите терпіть і пе-

реносить обиду. Я вас знаю, Миколо Іванович і Олю знаю, ви хочете зробити добро, допомогти бідним людям... Вони голодні на сей празник, не мають де взяти. А в вас є, та ви через їхню нужду сами не їсте і не маєте спокою.

ОЛЯ:— Як спокійно жити, коли бачить ся горе і нужду?

СЕРГІЙ:— Так, Ольго Івановна! Але ви одні не можете нічого зробити. Я знаю, як би воля ваша то ви і сьогодні всіх нагодували би. У вашого тата є зерно, котре годинами лежить в засіках і вони чекають поки буде нагода продати його за великі гроші.

ОЛЯ:— Як би тато помогли хоть трохи тепер, коли їм горе... Вони дають гроші на непотрібне... Жертвують на храми і монастирі, де удержують ся народні Юди, котрі не сїяли і не жали а готове збирають, а того працьовника ограбили і з голоду заставляють умирати. Не лучше булоб тато ви дати пять тисяч тим бідним людям, що просили помочи? А він кинув в ту ненаситну пропасть. Вони убирають храми для виду і краси, показують любов в релігії перед голодним народом.

МИКОЛА:— Народ приходив, просив їх пять рублів звернуть з десятини, що вони дали за землю арендних, то вони не дали їм голодним, а дали попови, який й не без того

плаває в достатках.

СЕРГІЙ:— А я вам скажу, — тільки прохаю на перед не говорити того нікому, бо знаєте, тато ваш...

МИКОЛА:— Ми вам говоримо відкрито, бо знаємо вас, перед кругим ми не говорилиб.

СЕРГІЙ:— Отець Яков на вас злий за те, що ви з ним не хочете говорить, здоровить ся не захотіли, а з мужиками ви говорите як з рідними. Він і тата вашого підбиває, щоб не дозволяв вам з мужиками так обходить ся, а тато його слухає і робить, як він каже.

ОЛЯ:— Щож він думає, що ми будемо робить так як він диктує татови? (За сценою стук).

СЕРГІЙ:— (Встає). Мовчіть! Хтось іде! Йду подивлюсь! (Йде і заглядає). Хтось приїхав до вас. (Пішов).

ОЛЯ:— Мабуть піп; а як не піп, то такий другий. А може до тебе хто?

Ява 3.

(Сергій входить).

СЕРГІЙ:— Офіцир приїхав! Велите приймати?

Ява 4.

(Явдоха входить).

СЕРГІЙ:— Скажіть Явдокіє Єговна Івану Сте-

пановичу, що приїхав офіцер, той, що був у вас як дім посвящували.

ЯВДОХА:— Та пускайте, пускайте в дім, щож ви заставляєте офіцера ждати?

СЕРГІЙ:— Так, так Іван Степанович приказували, щоб нікого не пускати.

ЯВДОХА:— Але він за офіцера не казав. Ну, ідіть пускайте, не стійте! (Сергій пішов).

ОЛЯ:— Се мабуть той офіцер, що я тобі казала, знаєш?

Ява 5.

(Іван входить).

ЯВДОХА:— От тато! Офіцер приїхав до нас. Знаєш, той начальник тюрми, що в нас був. Ти його тут прийми з дітьми, а я піду приберусь троха.

Ява 6.

(Сергій откриває двері і кланяється офіциру. Михайло Федорович одягнутий елеганськи, через плечі шабля, три хрести, медаль і орден святої Ольги. Держить ся гордо. Увійшовши кланяється на витяжку).

ІВАН:— Ви з моїми дітьми знайомі, думаю не забули. (Микола і Оля витають ся неохотно). Прошу сідайте, Михайле Федорович. Замерзли мабуть, на дворі холодно. А в нас так позамітало шлях, що й добрать ся

до нас неможливо мабуть було.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Я не так замерз, але чув що мороз. Я, знаєте, любитель в таку морозну пору їздити, тільки добрими кіньми. Люблю як сніг від саний розлітаєть ся на всі боки, а особливо як буває, що ще в мороз хруптить під саннями. Так здаєть ся їхав би, поки сили на санях сидіти.

ІВАН:— Я теж любитель зимою їздить. В молодости то таки як місячна морозна ніч, то бувало не пропускаю.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— А деж се є Явдокія Єгоровна? Може поїхали куди на сьвята?

ІВАН:— Ні, зараз прийде. По хазяйству порядкує. Їхать ми не збираємо ся, от діти приїхали до дому тай ви, спасибі, то щож лучшего шукати нам!

Ява 7.

(Входить Явдоха).

ЯВДОХА:— Здравствуйте Михаїл Федорович. (Надзиратель схопив ся, ввічливо подає руку).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Здравствуйте, Євдокіє Єгоровна! З празником Рождества Христового поздоровляю вас!

ЯВДОХА:— Спасибі, спасибі! Поздоровляю і вас! Спасибі вам за добре бажаня. Ми дуже, дуже раді, що ви приїхали. А ми вас згадували тут нераз.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Як згадували добрим словом, то дякую вам Євдокіє Єгоровна.

ЯВДОХА:— Трохи нарікали, що нічого не пишете нам. Та прошу, сідайте! (Надзиратель сідає).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Дякую. Та я не міг писати часто, бо сильно зайнятий службою. Тепер так багато діла є. Ви мені простіть на сей раз.

ІВАН:— На такій відповідальній слубі як ваша, то треба кругом добре пильнувати. Чоловік не може спуститись на кого небудь... А багато арештантів в сій новій тюрмі, під вашим розпорядженем?

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Місця не маю свобідного. Вся тюрма набита одними політичними. Ну, і народ ті бунтовщики! Ти його як допитуєш, то він не каже що треба і других не видає. Не добрий нарід!.. Ми тепер получили приказ від начальства поступать з ними строго. На тій неділі троє померло в тюрмі.

ЯВДОХА:— Померли?

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Так! Їх допитували, а вони не ознавались, ну, (з усьмішкою) приходилось їм трохи перенести допросительних актів.

ОЛЯ:— Значить, ви їх убили до смерти на допросі?!

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Ні, не убили! Ми ж тому не винні, що вони мали слабі нерви. (Зго-

дом). Та що зробить як не признаєть ся, ще й начальство ображає? Показує свої мудрости перед нами, що він учений! А який він учений коли в тюрмі сидить?

МИКОЛА:— Чиж учених людей тюрмою не карають? Всяких чесних і добрих людей держуть в темницях. Я так думаю, що не чесні є ті, котрі панують і сторожать над ними!

НАДЗИРАТЕЛЬ:— (З жахом). Що се ви? Що ви, Николай Іванович говорите? Я від вас сего не ожидав би ніколи! Я вас застерігаю, не говоріть так більше ні перед ким, а особливо перед начальством!

МИКОЛА:— Що ви думаете, що той боїть ся тюрми і кари, що за правду бореть ся? Як би бояв ся, то він не йшов би на борбу зі злом! Він раньше знав і знає, що є тюрми і що там є відпадки, котрі правлять нею і тяжко знущають ся над ними.

НАДЗИРАТЕЛЬ: Що? Я також відпадок? Спасибі вам! (Хоче йти).

ІВАН:— Миколо! Не сьмій мені так говорить в мене дома, моему гостеві! (Микола вийшов). Я вас прошу, Михаїл Федорович, простіть йому. Він ще не знає життя, не дивуйте ся йому. Я сам не знаю, що з ним случилось. Прошу, сїдайте... Ви для нас дорогий гість.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Я се тільки прощаю йому через вас, знаючи вас і вашу семю. (Сїв).

ЯВДОХА:— Що з ним случилось, Олю? Ніколи такий не був...

НАДЗИРАТЕЛЬ:— То буває в такі роки від великого розуму. Но як же ви, Ольга Івановна? Стрічали празники дома чи де в гостях?

ОЛЯ:— (Неохотно). Дома, всі свої були.

ЯВДОХА:— Все ждали Миколу, а він не міг прийти, та так ми і без його стрічали.

ОЛЯ:— Перепрашаю вас, в мене голова чогось заболіла.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— (Невдовольно). Прошу, прошу. (Оля пішла). Я бачу, ваша сімя чогось то...

ІВАН:— Ні, ні, ми вам раді, на то не вважайте.

Ява 8.

(Сергій виходить).

СЕРГІЙ:— Іван Степанович, отець Яков приїхали, можна пускати?

ІВАН:— Я сам піду. Перепрашаю, я зараз...

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Прошу, прошу. (Іван пішов. За ним Сергій). Простіть мені, Явдокіє Єгоровна, щось осьмілююсь вам сказати. Ви маєте красавицю дочку. Вона з кожною хвилиною стає краще і краще, я ніколи не пізнав би як би побачив одну.

ЯВДОХА:— Як правду кажете, то дякую вам за добре слово, Михайле Федоровичу.

НАДЗИРАТЕЛЬ: Правду я вам кажу, правду.

Вона мене очарувала своєю красою, хоть видно, є горда. Але та гордість її до лиця.

ЯВДОХА:— Вона не горда. Вам тільки так здавалось, ще мало її бачили.

Ява 9.

(Іван і піп).

ІВАН:— Прошу, отче Яков, чи пізнали Михайла Федоровича?

ПІП:— Пізнав, пізнав. (Витають ся і оден другого поздоровляють з празником. Піп ви-таєть ся з Явдохою). А деж ваші діти, може поїхали на празник?

ЯВДОХА:— Ні, не поїхали. Зараз прийдуть. Прошу, сідайте...

ПІП:— (Сів). Ну, як вам там в місті живеть ся, Михайле Федорович? Що там чувати нового? Бо ми, знаєте, тільки тоді чуємо, як до нас часописи прийдуть — а так нічого з новинок не залітає...

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Новости кождий день. Та я, знаєте, так занятий ділом своєї служби, що не маю часу за новинками заглядати.

ПІП:— Хто пильнує свого діла, то тому немає часу і відпочати, а тимпаче в таким ділі як ви, треба знать, як з такими обходиться... А в вашій тюрмі і політичні є?

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Майже всі політичні. Та тепер їх більше як уголовних проступни-

ків...

ПП:— От нарід! Од великого розуму дурніють! Ну, я думаю, що з ними обходять ся там так, що вони доходять до свого розуму?..

ІВАН:— Та щож, з ними панькатись ще будуть! Там по заслужі їм дають.

НАДЗИРАТЕЛЬ: Тепер з ними церемоняють ся, виганяють той дух, якого набрали ся на свободі...

ЯВДОХА:— Чи їх потім випускають як відсидять свою кару?

ПП:— Їх випускають!? Я думаю, нехай сидять, щоб не заражали других своїм нечистим духом. Їх хоть і випустять, то вони не знати муть як треба жить в сьвіті. Їм Бог не дасть житя.

ІВАН:— Я теж так думаю. Таких бунтарів не треба милувати. От в нас, підбунтували мужиків одібрати землю в нас. А мужик хіба знає, що він робить і що йому буде за се?

ЯВДОХА:— (Встає, йде до дверей і кличе Сергія). Сергію?

Ява 10.

(Входить Сергій).

СЕРГІЙ:— Чого зволите, Явдокіє Єгоровна?

ЯВДОХА:— Накривайте стіл до обіду.

СЕРГІЙ:— Добре, добре.

ЯВДОХА:— Перепрашаю вас на хвильку, мушу вас оставити.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Прошу, прошу. (Явдоха пішла).

ППП:— А Микола видко не хоче з нами посидіти. Заховав ся, гордує мабуть нами, що має собі товаришів тих мужиків! Ну, я того не думав би!

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Так, він з мужиками веде може які заговори? (Оля підслухує).

ППП:— Так виходить. Він був в місті задержаний. А тут, що він мужикам говорить, то й сказати не можна. Я від него того не думав, не думав... Ні, ні. (Сергій накрив стіл, йде назад).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— О, то ваш син такий, Іване Степановичу?! Не даром він мені так говорив. Я думав, що то жарти, але отець Яков теж потверджують.

ІВАН:— Не радує він мене, не радує...

Ява 11.

(Явдоха входить, ставить на стіл їду, за нею Оля).

ППП:— Здрастуйте Ольга Івановна! (Оля нехотя кланяється. Іван на неї грізно дивиться). Що вас і сьогодні болить голова, га?

ЯВДОХА:— Знаєте, отче, скучно так одній, ну од того і голова болить...

ПІП:— Скучно, скучно... Правда, Михаїл Федорович, Ольга Іванівна красна дівчина в їх. Я можу сказати правду — стойна і красива.

ОЛЯ:— (Гнівно). Прошу без компліментів... і взагалі за мене нічого не говоріть!

ПІП:— Я нічого злого не казав, Ольга Іванівна, і не зі злої гадки се казав, я з доброї. Михаїл Федорович заінтересований.

ОЛЯ:— Я не бажаю, щоб мною інтересувались такі люди як Михаїл Федорович. Нехай вони інтересують ся такими як они самі.
(Надзиратель підскочив, піп йому шепче на ухо)...

ІВАН:— (До Олі). Що ти говориш? Замовчи! А то... (Оля пішла).

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Я вас перепрошую, я мушу їхати, бо бачу... Ольга Іванівна не довольна моїм приїздом. (Оля підслухує ся в дверях).

ЯВДОХА:— Ні, ні! Михаїл Федорович, ви не дивуйте ся, то все...

ІВАН:— (лютий). Перепрашаю, що ви в моїм домі обиджені. Посидьте, я вас прохаю.

НАДЗИРАТЕЛЬ:— Ні, ні, я не можу. Нічого, нічого. Прощайте. (Прощаєть ся зі всіма і виходить).

ПІП:— Що з вашою Олею стало ся? Такого чоловіка обидити так! Не добре вона поступає, не добре.

Ява 12.

ІВАН:— (Входить, взяв ся за голову). Діти рвуть мене, без ножа ріжуть. Зневажили такого чоловіка... Я не можу перенести сего, я...

ПП:— Що вона думає? Та його одно слово і він може в тюрму посадити. Се її так ма-буть Микола навчив і набив всякої дурниці в голову?...

ЯВДОХА:— Я думаю, вона не зі злого серця се сказала, в неї тепер голова болить. (Пішла до неї).

ІВАН:— Що мені з ними робить, отче? Як жить я буду з такими дітьми? Я все крив їх перед другими, але самі бачите, що вони витворюють. Ой...

ПП:— Ви, Іван Степанович, Миколу з дому проженіть, щоби він вас не позорив. Коли він не слухає батька свого, то він не заслужив щоб його ви держали. А то і вам сором буде перед людьми.

ІВАН:— Прожену і відцураю ся від них. Не хотять батька шанувати, то я їх не буду. Прожену, буду жити і без них і не дам нічого, нехай знають, що таке батько.

ПП:— Духовної тайни не передають нікому.

Ява 13.

СЕРГІЙ:— (Входить). Іван Степанович! Там приїхали за отцем Яковом, до хорого кличуть.

ПІП:— Скажи Сергію, що я зараз прийду.

СЕРГІЙ:— Добре, отець Яков, добре. (Пішов)

ІВАН:— Зайдіть зараз отче сюди і ми те зробимо. Хоть ви мене розважите, не можу я більше того перенести, не можу. Ой, Боже мій!

ПІП:— Заспокойтесь, зробимо так, що буде добре для вас, і йому покажете, як було батька шанувать.

ІВАН:— Я вас чекаю, отче Яков, не забудьте! Прожену, прожену, не треба мені таких дітий, перед людьми мене опозорили. (Священик пішов).

Ява 14.

(Іван грізно стоїть. Явдоха і Оля входять).

ЯВДОХА:— Що? отець Яков поїхали вже до дому? Щож ти не задержав їх до обіду?

ІВАН:— Як ти хочеш, то їдж. Мені тепер не до їдження. Світ мені немилий становить ся. Ви годували ми дітий і навчили. А вони гордують і не вважають нас за рідних перед людьми. Ох, не люблять вони нас, не люблять; не треба нам таких дітий, не треба..

Ява 15.

(Микола увійшов і став задуманий).

ОЛЯ:— Тату! Не кажіть, що ми вас не любимо. Ви нам батько, ми любимо вас, ми вам нічого злого не говоримо, і не бажаємо

Я вас прошу, вислухайте нас і переконаєте ся що ми не вороги для вас. Що ми любимо увесь нарід і за його заступаємо ся, то хіба в тім зло для вас? Ні, ні, тату.

ІВАН:— Любіть, любіть кого хочете, мені до вас вже немає діла. Ви мене старого стоптали в грузи. Ви мене опозорили на все моє жите перед людьми, вразили гостей моїх, котрі до мене приїхали, то ви такі діти? Що ви думаете собі?

МИКОЛА:— Ми є діти ваші. І ми вас не стоптали і не думаємо топтати. Ви не вдоволені тим, що ми заступаємось за бідний нарід, котрий так же сотворений на сьвіт як і ми. Вони прийшли до нас сказати своє горе і я їх прийняв. Хіба вони що зле казали вам? Ні, вони прийшли висказати свою нужду і горе. Одно вони знають: нема хліба в хаті, допоможіть нам! Та ніхто не вірить голодному, ніхто не входить в нужду його, а все тільки стараєть ся забирати в него останнє. Ті, що приходять до вас, що ми з ними не хочемо говорить, се є ті хижакі, чорні ворони, котрі руйнують і обдирають бідний нарід. Вони люблять вас, бо є що давати, люблять вони золото. За золото продадуть приятеля. Для них немає ні стиду ні гріха.

ІВАН:— Ти ще молодий розказувать другим, до правительства касати ся! За те знаєш де ти опиниш ся? Там, де такі розумні си-

дять як ти. Ти ідеш проти всіх і проти мене старого батька?.. Якого розуму ти набрав ся, ну-ну.

МИКОЛА:— Я не против вас! Вами, тату, другі правлять, такі як отець Яков, обиритель і грабитель, він вас обдирає...

ІВАН:— (Вхопив ся). Замовчіть мені! Не треба мені таких дітій, не треба... йдіть і живіть, сами собою правте.

ЯВДОХА:— Та що ти? Що ти, Іване? Остав таке говорить!

ОЛЯ:— Тату! не зі злої волі казав се вам Микола, се все правда. Придивіть ся тату, хто ваші сі приятелі, юди-обманщики. Їх не варт в хату пускати не то говорить з ними. Церковні і слуги тюрми, вони царські шпіони, *служать за золоту монету обліту народною кровю і слезами і мучать бідній нарід в руках своїх.

ІВАН:— Мовчать! Не сьмії мені так говорити в моім домі! Я вас не хочу знать. Вон з дому, щоб я вас тут не бачив! Немає в мене дітій, немає. (Пішов).

ЯВДОХА:— (Плаче). Діти, діти, до чого ви його довели, на що було заводити таку мову? (Бере Олю). Діти, мої діти, ви не знаєте як тяжко мені, матері, се переносить.

ОЛЯ:— Ми вас, мамо, не обидили, не нарікайте на нас, дітній своїх. (Обнимає матір і цілує).

МИКОЛА:— Чого я стою? Тут я не маю права вже бути. Мушу їхати зараз. Не плачте мамо! Ми поїдемо, але за вас не забудемо, я і на його не серджусь, тато побачить нашу правду і потім ще буде жаліть нас, що прогнав. Ми хоть прокляті, а все-ж його діти (цілує матір). Нічого мамочко, нічого. Все в життю буває, не плачте!

ЯВДОХА:— Сину мій, любий, як мені не плакати за вами, хіба мені не боляче?... Як дождетесь своїх дітей, то тоді визнаєте як тяжко переносить матері.

ОЛЯ:— Так, Миколо, брате мій рідний! Покидаймо ми свій дім, де вирости і провели дитство своє!...

МИКОЛА:— Треба збиратись. Нема чого оставатись тут, ми тепер чужі. (Збирають ся).

ЯВДОХА:— Постривайте! Не треба, не збирайтесь, я його піду вговорю, він не зі злости то сказав, ні, ні, діти.

МИКОЛА:— Не треба мамо, не треба, не йдіть, вони скажуть, що ми їм не покоряємо ся.

ЯВДОХА:— Ні, ні діти! Не покидайте мене, матір свою, я піду до його. (Пішла. Оля і Микола збирають свої річи).

ОЛЯ:— Куди поїдемо, Миколо?

МИКОЛА:— До міста. Не бій ся, проживемо, я буду лекції давати вечерами. Учить ся далі будемо, а вони нехай собі живуть, може без нас їм лучше жити буде.

ОЛЯ:— Ось сюди я все складу, (ставить ва-

лізку) своє тай твоє влізе.

МИКОЛА:— Ну-ти, клади далі, а я ще там книжки заберу. (Пішов).

ОЛЯ:— (Розкриває валізку, риєть ся і находить револьвер). О! де він в нього взяв ся? На що се він його тримає в себе. Тим можна життя покінчити. Я йому його назад не вложу, я за його тепер боюсь. (Ховає під валізку).

Ява 16.

МИКОЛА:— (Несе книжки). Ану, чи вони всі тут помістять ся, чи може окремо зв'язать?

ОЛЯ:— Всі не влізуть, окремо треба.

Ява 17.

(Сергій входить, нахмурился)

МИКОЛА:— Сергію! Ану допоможіть нам трохи зв'язати наші річи, ми їдемо в місто. Ну, чого ви так нахмурили ся?

СЕРГІЙ:— Жалко мені вас, що ви покидаєте рідний дім. Я думав, що я на місці замру як почув од вашого батька...

ОЛЯ:— Що він вам казав? Що нас із дому прогнав?

СЕРГІЙ:— Він мені казав, щоби я вас вигнав з хати з вашими річами... тільки ви на мене не сердіть ся, що я скажу. Я не сьмію

того зробить. Як ви поїдете, то й я поїду, мені страшно жить тут буде, як згадаю, що батько дітий прогнав. Жалко мені вас старому. Тяжко боротись за правду проти неправди... (Плаче).

ОЛЯ:— Не плачте, в життю все буває. Чоловік не знає що з ним може кожної хвилі случить ся.

СЕРГІЙ:— Нещасна ваша доля... Хто не винен, то на того і нещастя валить ся. Ну, я піду, казали сидіть і ожидать в передній отця Якова... Прийде зараз. (Пішов).

МИКОЛА:— Він ще прийде? Торопись Оля скорше, щоби більше з ним не бачитись; нехай тішить ся, що нас немає вже.

Ява 18.

СЕРГІЙ:— (Вбігає). Приїхав отець Яков! (Пішов назад).

ОЛЯ:— Ходімо в твою кімнату, посидимо покищо а потім і підемо, щоби ніхто не бачив. (Пішли).

Ява 19.

(Отець Яков і Іван).

ПП:— А знаєте, якби був не приїхав на час до хорого, то ледви застав би був живим, а так, ще висповідав і священі тайні приняв. (Дивить ся на валізку і книжки). А се

хто з вас збирається?

ІВАН:— Мабуть вони ідуть від мене. (Оля підслухує).

ПП:— Як? Не хотять з вами жити, чи може ви що?

ІВАН:— Так! Прогнав їх із дому; нехай йдуть куди хотять із моїх очий, на всі чотири сторони.

ПП:— Так було і ранше зробити з ними. (Бере книжку і розгортає). Ще прийдуть і уклоняться в ноги і попросять вас. (З жахом). А, се що таке? Ви знаєте яка се книжка? (Дивиться і бере проклямацію). А ось проклямація. От, чого він був задержаний! Та за се і вам буде горе як найдуть у вас сі річи. Боже борони і тримати їх в руці. От він яку науку собі в голову бере!... А ту, дивіть ся лист... (Читає). Бачите, заговор на тюремного надзирателя Михайла Федоровича! От чого вони так фиркались! Заговори роблять... Ну, маєте ви дітий, нема що казати?

ІВАН:— Не говоріть мені сего, отче Яков, не говоріть. Я його не хочу бачити, не хочу. Проклятий він! Даю вам свою присягу, отець Яков, (цілує його в руку), клянусь Богом, не хочу знати його за сина: нема в мене його! (Береть ся за голову).

ПП:— Так робіть, як я вам казав Іване Степановичу, то вам тоді і гріха не буде. Ви дітий прогнали з очий своїх, немає в вас тепер

нікого... Ви тепер своє майно перепишіть на церкву. Нехай вічно будуть молити ся за вашу грішну душу... то-то ізбавить вас від гріха. Я, як духовник можу прийняти від вас розписку. Підпишемо духовне завіщанє, що після вашої смерти все переходить на сьвяту церкву.

ІВАН:— Я годжу ся, напишіть завіщанє як самі знаєте, а я підпишу. (Піп пише. Оля хоче ввійти, але назад ховаєть ся)

ПІП:— Готово, Іван Степанович, підпишіть. Нехай знають вічно в нашім селі, що ви були любитель Христової церкви і віри.

ІВАН:— (Трясєть ся). Бог бачить мою любов в церкві Христовій. (Підписав і став нахмурений).

ПІП:— (Сховав розписку). Ну, тепер я піду на вечірню, а ви не журіть ся, вже все зроблено.

ОЛЯ:— (Вбігає і застановляє собою середні двері, вся трясєть ся). Не підеш ти звідсіля Юдо, зраднику! Ти тїшиш ся, що нас прогнали з дому?

ІВАН:— (До неї а потім назад) Що ти? (Піп трясєть ся).

ОЛЯ:— (Взяла револьвер в руку). Ти батька підбив на се, що нас прокляв і з дому рідного прогнав? Так будьже і ти ізгнаний із дому сего. (Стріляє в него)..

ПІП:— Я, я ні, ні... (Впав — Іван трясєть ся, взяв ся за серце).

Ява 20.

(Сергій входить в середні двері, Явдоха і Микола в бокові двері).

МИКОЛА:— Що тут случилось?

ОЛЯ:— Я його убила. Він руйнував наше життя. Він заставив тата прогнать нас. Він грабив до кінця наш дім.

ІВАН:— (В страху) Я, я вас прогнав! і тепер проганяю вас, прокляті ви! Що ви нароби-ли мені? Не хочу бачити вас, нема у мене вас, нема.

МИКОЛА:— Не проклиняйте нас, тату. Не хочете бачити нас, то ми зараз підемо. Підемо в той дім, котрий для нас приготований. Сергію, прийдіть покличете сюди урядника і жандармів. (Сергій плаче, пішов).

ОЛЯ:— Нехай прийдуть заберуть нас, щоби вас, тату, не винили в сім. Я сама се зробила, сама буду отвічатъ за се. (Опустила голову в низ).

ЯВДОХА:— (Плаче). Дочко моя, Олю моя, що ти наробила...

ОЛЯ:— Я його мамочко за правду убила... простіть мені мамо, він убив нас, бо ми собою перечили обдирать. Нехай йде туди, куди других приготовляв. Нехай чуже горе даром таким грішникам не проходить... (Стук за сценою) О, вже йдуть і нас заберуть. Простіть мені, таточку, що я наро-

била. (Іван отвернув ся). Не отвертайтеся від мене, мій таточку рідний, я ваша дитина.

ІВАН:— (Сильно зі зворушенєм). Нема в мене дітий, нема, йдїть собі від мене, прокляті ви...

МИКОЛА:— Підемо зараз, тату, підемо, нехай буде так, як ви хотїли.

Ява 21.

(Урядник, люди і Сергій)

ОЛЯ:— Ось, прийшли за нами... Прощавайте мамо і простїть менї... (Плаче).

ЯВДОХА:— Дитино моя, (обіймає Олю) нехай тебе Бог прощає... а ти менї нічого невинна (цілує), діти мої рідні, не нарікайте на мене, я вам бажала всего, що найкращого, а тепер...? (Схиляється на неї і плаче).

МИКОЛА:— Прощайте мамочко! (Обіймає матір).

ЯВДОХА:— Діти мої... (Обнимає Миколу).

ІВАН:— Чогож ще плачете! Чого тут стоїте! Не бачили що робили? Забирайте їх; сих душогубів.

УРЯД:— (Один бере Миколу, другий Олю, і вяжуть руки).

ЯВДОХА:— (Побачивши, як їх звязують, переразливо). Ох, діти мої... ох, ой... (паде омліваючи).

ЗАНАВІС СПАДАЄ.

АКТ ТРЕТИЙ.

Ява 1.

(Тюрма і двоє дверей; одно вікно з ґратами. Студенти арештанти лежать на нарах, в вікно часто заглядає часовий).

ГРИГОРІЙ:— Ну, що ви скажете? От правила чортівські і досі нічого не дають їсти, а тут як на те ще голодні; прямо собаку з'їв би з такого голоду.

ВАСИЛЬ:— Пожалуй, в тебе губа не дура, як би тільки дали. Ти про обід згадуєш а в мене аж слинка котить ся так би і пальці пооблизував..

ЯКІВ:— Що ви вигадали, хто би то їв?

ГРИГОРІЙ:— Хоть би і ти перший. Не хотів би може? А може скажеш, що не їв його тут ніколи?

ЯКІВ:— Та певно що не їв і їсти не буду.

ВАСИЛЬ:— Позвольте вас розглядіть, що се ви за барон такий?

ЯКІВ:— Опираєть ся начав, не їв і не буду їсти... а ти хіба не бачив вчора в зупі собачу лапу найшли, щож то була гусина чи курина?

ВАСИЛЬ:— То з дикої гуски, що хвіст крючком стоїть. — А знаєте, я вам розкажу одну річ, яку здивав в Полтаві. Моя хазяйка купила заяця і приготвила поперворядному. А в мене був товариш з Орин-

бурга, і ми завели балачку перед обідом, про те, що хто їсть і що любить... Він каже: я заяця не їм і ніколи не буду їсти. Ну, а я з хазяйкою змовив ся, щоби сказала, що то дика гуска з Дніпра, і як подала моя хазяйка того заяця, як начала вона до його промовляти немов до гуски... ну і мій чиж начав уплітати так, що ми з ним не могли поспішити. Так само він з'їв і ноги не второпавши якої звірюки. Таке і з вами. Дають пєсятину а ви кажете чому не гусятина? Де ви бачили, щоби нас чимсь добрим годували.

ГРИГОРІЙ:— Шкода, що нашійника не знайшли з номером.

ЯКІВ:— Не знаю, може ваша правда, а їсти хоч як хочеть ся..., а таки не буду.

ВАСИЛЬ, Давайте, скажемо часовому, щоби доложив надзирателю, а тоді підоймемо бунт.

ГРИГОРІЙ:— Хто на них кричить, того вони боять ся. А хто мовчить, то над ним вони глузують.

ВАСИЛЬ:— Ех, як би то воля моя була над ними. Я проучив би їх, як не давати їсти по сутками цілим. От прокляті, хліба мало дають. Ану, Федор, може в тебе де сухар схований? Ти часто ховаєш на такі голодухи, ану пошукай чого... І не загорнись, га? (Часовий дивить ся у вікно). Ну, що скажеш, товаришу? Чого заглядаєш? Не

бій ся, не втікаємо, тай нема чого нам втікати? Слухай, скажи там щоб їсти нам дали. Гляди, мертві скоро будемо, то тоді роботи вам буде після мертвих. (Часовий засьміяв ся і сховав ся).

ФЕДІР:— Та що ви заводите з ним балачку? Він піде тай розкаже надзирателю, що хотять утікати.

ГРИГОРІЙ:— Гірше не буде як тепер. Тай що вони справді так довго не дають їсти? Голодом нас хотять зморити?

ВАСИЛЬ:— (Махає рукою і сьпіває): Йди на ворога люд голодний, вставай...

ЧАСОВИЙ:— (У вікно). Ей, ей, не вільно!

ГРИГОРІЙ:— Справді, давайте підіймемо бунт, чого голодать будемо. Там ми не мовчали а тут будемо мовчати? Се виходить так як той плив, плив, а на березі втонув. Певно він нас за дурних має, що ми йому мовчимо.

ЧАСОВИЙ:— (За сценою). Смирно! — Йде начальство!

ВАСИЛЬ:— Ану, не мовчати а прямо до його з домаганем.

Ява 2.

(Надзиратель, два стражники і закований Микола).

НАДЗИР:— Смирно! (Арештанти не встали). Чого не встали, як начальство ввійшло?

Що таке, бунт? (До стражника). Гаврило, чого не доклав, га?

ГАВРИЛО:— (Козирає). Не можу знать, ваше благородіє.

НАДЗИР:— Як, ви бунт підіймаєте?..

ВАСИЛЬ:— Де там бунт! Ми голодні, другі сутки нічого не їли, і не можемо встать, забули мабуть, що ми є на сьвітї.

ГРИГОРІЙ:— А як даєте їсти, то замість мяса плавають таракани, і пазурі з собачих ніг.

НАДЗИР:— Не сьмійте мені так говорити! А то велю всім всипать нагаїв.

ГРИГОРІЙ:— Ми вам даємо жалобу як начальнику і просимо до нас злісно не говорити.

НАДЗИР:— Що ви? Що ви з себе представляєте? Арештанти, грабителі, бунтовщики. Гаврило! Нехай дають їм їсти, марш до обїду. (Всі пішли).

НАДЗИР:— (До Миколи). Що, гордість з тебе вже впала? Чого від мене не ховаєш ся? Ти не хотїв був бачити мене, великий пан був. (Сьмієть ся). Заговор робив мене вбить! Чом же не вбиваєш? Чого стоїш? (бе його в бік). Ну, чого мовчиш? (ще бе). Тепер я над тобою зроблю що я захочу, живим в яму закопаю, як собаку, там... (знова бе). Ну, говори, а то зараз шкуру на тобі здійму! З такими не церемоним ся! Присудили тебе на смертну казнь, але я хоть до смерти над тобою пімщусь. Ти

сестру підбив, щоби вона не хотіла зі мною говорити та щоби ховалась від мене? Тепер ви обоє в моїх руках. Од мене залежить ваше життя, я над вами цар і Бог. Сестра через тебе сидить в тюрмі і кається тепер, що ти її до сего довів, погубив її життя. (Надзиратель повторяє свій розговор по кілька разів, щоб продовжити час, Микола нічого не відзиваєсь).

Ява 3.

ГАВРИЛО:— (Входить). Ваше благородіє, пускать їх сюди? Вони вже пообідали як слід.

НАДЗИР:— Пускай, нехай йдуть. (Стражник пішов, за сценою чути топіт).

Ява 4.

(Всі смирно входять).

НАДЗИР:— Ну, що йдете неначе не бачите начальства, носи пороспускали як вороня... Глядіть, багато не позволяйте собі, (до стражника) а сей поки окрема камера не освободить ся, то буде сидіти тут разом з ними.

ГАВРИЛО:— Слушаю ваше благородіє! (Надзиратель пішов, Гаврило за ним).

МИКОЛА:— Здорові були, товариші!

ВСІ:— Здоров товаришу, здоров!

ГРИГОРІЙ:— Миколо! се ти? Друже мій рід-

ний!... Чи се сон мені? Що, я тебе бачу?

МИКОЛА:— Я сам.

ГРИГОРІЙ:— Товариші, се мій вірний друг, привітайте ся з ним. (Всі витають ся). А я тебе, друже, з радости поцілую. (Цілує його). Ну, деж ти ту взяв ся, як ти сюди попав, розкажи, — а як ти заріс що й сам себе злякав би ся як би побачив зеркало.

МИКОЛА:— Як всі попали, так і я попав... ти знаєш, як мене арештували, одначе в мене нічого не найшли, я все сховав. Подержали тай випустили, але в дома в нас случилась трагедія. Оля убила священника Якова, прийшла поліція, начала скрізь рить і найшла всі папери. Я не міг нігде сховать. І той заговор розслідували і признали мене винним.

ГРИГОРІЙ:— Як-же твоя сестра убила попа? Що-ж вона з ним мала?

МИКОЛА:— Довго розказувать.

ГРИГОРІЙ:— Ну, довго чи ні, а треба розказать, щоб і ми знали.

МИКОЛА:— Сумно прпгадувать те, що було зі мною за сей час. Богато пережив. Оля убила його за те, що він батька підбивав нас з дому прогнать. Він підписав духовне завіщане на церкву. Вони хотіли щоб Оля вийшла за між за сего надзирателя. Та ти, знаєш, вона не та, щоби з такими людьми жити. Вона думала богато працювать.

Та тепер всі мрії розбилися, вона засуджена на вічну каторгу... А случилось так, що поліція перерила її книжки і найшла слід заговору на губернатора; мене також найшли в тім винним і засудили на смерть.

ГРИГОРІЙ:— На смерть? То не даром ти такий хмурний, мій друже... Що-ж, твій батько не поміг тобі?

МИКОЛА:— Ні, він ще гірше закопав мене в суді. Він прокляв і прогнав мене з дому, але то все вже пройшло так далеко, що не видко... За те і посаджений сюди чекати смерти.

ГРИГОРІЙ:— Так? Сей надзиратель хотів твою сестру взяти? Он воно що! Ну, так він над тобою гірше нас буде знущати ся.

МИКОЛА:— Часто він ходить в тюрму?

ВАСИЛЬ:— Як на кого злий, то йде зараз до нас свою злість зігнати.

ГРИГОРІЙ:— А наш інспектор задоволений був як побачив, що мене гнали арештованим і таку рожу із себе зробив, що і зеркало лопнулоб як би в него подивив ся...

ВАСИЛЬ:— Знаєте, я вам розкажу одну пригоду, яка случилась в Харкові. Як нас арештували, то там в тій камері було вісім поміщених і ми всі між собою говорили от так, як і тепер..., ніхто нічого не підзирав і кождий розказував за весь рух, а потім оказалось, що між нами був шпiон, котрий прислухав ся і все доніс поліції

за тих товаришів, що ще зістались.

ГРИГОРІЙ:— Ну, ви йому насипали трохи...

ВАСИЛЬ:— Ні, тільки з камери вигнали. Ну, трохи пробували, але таким людям не може...

ЧАСОВИЙ:— (За сценою). Смирно, йде надзиратель.

ГРИГОРІЙ:— Ну, ховайтесь миши, кіт йде. Мабуть на прогульку скаже йти. От, звірюка не чоловік; одним поглядом доказує, що не одного в могилу закопав живим.

Ява 5.

НАДЗИР:—Ну, як вам паничу тут сподобалось? Що ти так дивиш ся? Що се тобі, може у батька дома, гадаєш? Витягнись передомною... (Вдарив Миколу так сильно, що той чуть не впав).

ГРИГОРІЙ:— Ти не маєш права бити, звір ти.

НАДЗИР:— Ти мене вчить будеш, як мені поступати в тюрмі? Заберіть його в оддільну камеру. (Один стражник бере Григорія. Він заложив руки в карман і пішли). Його (показує на Миколу) в темну камеру, а ви йдіть на прогульку. (Оден забрав Миколу і пішов, а другий у другі двері з арештантами).

Ява 6.

СТРАЖНИК:— (прийшов знова). Одвів я його, ваше благородіє.

НАДЗИР:— Гляди за ним остро, то великий проступник.

СТРАЖНИК:— Слушаю, ваше високоблагородіє. Він просив їсти, чи можна йому дати?

НАДЗИР:— Не треба для таких їду збавляти... а гляди, од дверей не відходь, він великий проступник.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь, ваше високоблагородіє.

Ява 7.

СТРАЖНИК:— Ваше високоблагородіє, (подає бумага) пригнали арештантку, куди велите помістити?

НАДЗИР:— (Читає). А, се її пригнали, приведіть сюди.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь, ваше високоблагородіє. (Пішов).

Ява 8.

(Оля закована в кайдани, в сірім убраню, на лиці бліда, з нею два стражники. Ввійшла і голову опустила в низ, говорить голосом храпливим і помало).

НАДЗИР:— (Поглянув на не, до страж.): Ви йдіть і глядіть пильно за тими, що гуляють в дворі... (Вони пішли). Ну, що, не знаєш мене? Кудиж се ти нарядилась в таке убрания? Ще й коралі на руки собі почепляла. (Сьмієть ся). Гарно, гарно, се

таке батько тобі справив, чи сама собі заробляла? Нема що казати, до лица собі добрала, до лица. (Павза). Чого мовчиш? Не хочеш знати, що я над тобою начальник? (Підходить і підіймає за голову). Ну, говори, ти ж революціонерка. За народ йшла вперед і кричала, а тепер і слова не хочеш сказати. (Бере її за руку і тисне).

ОЛЯ:— Не лїзь до мене!

НАДЗИР:— Ти ще такий голос маєш?! Так говориш мені? Я розірву тебе тут... ти знаєш хто я такий?

ОЛЯ:— Розірви мене, звірю ти, моє жите пропало вже.

НАДЗИР:— Я не буду рвати, другі тебе розірвуть, но де-ж твоя гордість, нема вже її... де твоя краса, що нею гордувала.... Пропала, пропала, вже нема того, що на тобі було... Подякуй тепер братови, що тебе навчив так, бо батька ти не хотіла знати... А де-ж вони, ті за кого ти кричала і розпиналась? (Сьміється). Нема! Не прийшли оборонити тебе... ха, ха, ха, (Павза). Та хоч заговори до мене ще, я хочу чути твій голос. (Бере висше ліктя і щипає).

ОЛЯ:— Нахал... мерзавець ти!

НАДЗИР:— Ну, се ти в мене, а не в батька в дома. От ти зараз поспробуєш мого прийому тут і не будеш так фиркати ся.. (Свисить).

Ява 9.

(Стражник вбігає).

СТРАЖНИК:— Що ізволите, ваше високоблагородіє?

НАДЗИР:— Заклич доктора!

СТРАЖНИК:— Слушаюсь ваше високоблагородіє. (Пішов).

НАДЗИР:— Ну, от ми визнаємо які ви сильні... Побачимо як з вас будуть гонор вибирати...

Ява 10.

ДОКТОР:— Чого ізволите, ваше благородіє?

НАДЗИР:— Екзаменуйте скільки видержить.

ДОКТОР:— Слушаю. (Бере Олю за руку, за голову і шию).

ОЛЯ:— Що ви? (вириває руку).

ДОКТОР:— О, се новенька! Ще якась.. гонор має.

НАДЗИР:— Нічого, той гонор спаде скоро, я знаю як з такими гордими обходитись.

ДОКТОР:— (До надз.). П'ятьдесят ударів видержить покищо.

НАДЗИР:— Ну, то на хрещеня. Після хрещеня не буде вона гордувать.

ДОКТОР:— Нічого до всего привикне вона... (Пішов).

НАДЗИР:— (До сторожі). Йдїть де вони гуляють та глядїть менї.(Сторож пішов). Ха,

ха, ха, знаєш що я тобі приписав? Такий лік, яким ми лічимо тут всіх таких мудрих як ти. П'ятьдесят ударів дадуть тобі і вмиєш ся кровю... А я буду дивити ся як ти будеш стогнати. Я тебе караю на те, що ти сьміялась надімною. (Павза). Чому не просиш, щоби я тебе помилював?

ОЛЯ:— Не діждеш ти.. щоби я тебе просила.. ти катом був моїм, замуч мене й до смерти!

НАДЗИР:— (Сердито). Ти говориш, я кат є? Я виповняю обовязок царської служби і служу вірно, я не кат.

ОЛЯ:— Царі з народа пють кров, а ви, його слуги, допиваєте. Чому не мучиш мене і не розпиваєш? Я в твоїх руках... (Падає зомліла).

НАДЗИР:— Плачеш? Млієш? Ще мало зазнала горя? (Копає її ногою). Ну, вставай, не млій, се тобі вже не pomoже. Не бути тобі на воли, забувай за те життя, яке було колись. Кайдани з тебе тоді здіймуть, як у могилу заривать будуть. (Свистить).

СТРАЖНИК:— Що ізволите, ваше високоблагородіє?

НАДЗИР:— Дай води, бач зомліла.

(Стражник вносить воду, дає Олі до рота і підіймає її. (Оля стоїть на ногах).

НАДЗИР:— Одведи її в одиночку камеру.

СТРАЖНИК:— Слушаю ваше високоблагородіє. (Повів Олю).

НАДЗИР:— Страшно її... Нічого, привикне до тюремного життя!

Ява 11.

СТРАЖНИК: Велите, ваше високоблагородіє, пускати в тюрму? Вже прийшов їх час.

НАДЗИР:— Нехай йдуть.

СТРАЖНИК:— Слушаю, ваше високоблагородіє. (Пішов).

Ява 12.

(Всі входять).

НАДЗИР:— Що, може скажете мало гуляли? Без шуму бути. А то буду карати всіх. (Пішов).

ВАСИЛЬ:— Ну-ну, нагулялись як собаки, а щоби ти сам діждав ся так гулять як ми гуляли. А тут ще до того біда в мене з животом. Ой, ой, як задряпало...

ФЕДІР:— Видно зле дряпає, коли ти ще доси живий. А чого наш Григорій, такий сумний, перше говорив так богато, а тепер сидить як та баба.

ГРИГОРІЙ:— Я журюсь, бо ніхто не журить ся. Не все і великим бути, на все є час в життю — до горя і до радости.

ЯКІВ:— Ану, затягніть тихенько якої небудь, щоби веселійше було.

ВАСИЛЬ:— (Співає). “Ревуть стогнуть в горах хвилі, у синенькім морю” і т. д.

ЯКІВ:— Та се з “Невольника”.

ВАСИЛЬ:— А нам хіба воля? Неволя! Ну і співаємо в неволи, за неволю. — (Спів): “Дело било под Полтавой, дело братія друзя”. (Арія сеї пісні “Цар ізменник кровопієц”. Тихо всі співають — Часовий в вікно): Замовчіть, а то погано буде мені і вам. (Перестають співати).

ВАСИЛЬ:— Товариші, думаєте завтра лучше дадут їсти як сегодня? Ех, сторожі наші! Чи буде той час, що ми будемо на волі?

СТРАЖНИК:— Мовчіть, сегодня будьте тихо.

ГРИГОРІЙ:— Чого? Що таке?

СТРАЖНИК:— Сегодня уселенна охрана, вішать когось будуть, мовчіть! (Пішов).

ВАСИЛЬ:— Кого се?

ФЕДІР:— Хіба мало є в тюрмі, і чи мало вони повісили?

ГРИГОРІЙ:— Може се Миколу, мого товариша, його на смерть засудили і в одинокій камері держать.

ВАСИЛЬ:— Того ти такий хмурий. А треба запитать ся часового, де його будуть вішать, може хоть побачимо у вікно хто він.

ГРИГОРІЙ:— Ану, як би його закликати до вікна (заглядає у вікно).

ВАСИЛЬ:— Заспіваймо, то він зараз прийде (Співає тихо).

СТРАЖНИК:— Ой, прошу о спокій, а то ви мене закопаєте.

ГРИГОРІЙ:— Ей, вибачай дружище, а то ми

тебе захотіли бачить. Скажи, будь ласка, кого будуть вішати сьогодні?

СТРАЖНИК:— Того, кого будуть в вашій камері сповідати. (Пішов).

ФЕДІР:— Певно з нас будуть кого вішати...

ВАСИЛЬ:— Як не говори, а перед казнею стає страшно. Не то, що смерти чоловік боїть ся, а того всего, що окружає. Тих палачів, що чекають за душею, кидають ся на його.. та вся процесія, що там стоїть... то вона гірше ненависна як сама смерть.

ФЕДІР:— Я бачив кілька раз як вішали в Орловській тюрмі. Сумно дивить ся на казень. Сами вони собі петлю на шию надівали... палач потягнув за ноги, захрипли в горлі послідні звуки дихання, мінута і немає. Не стало, все пропало, пішли ті думки широкі, за котрі він боров ся до смерти, згасло світло... Так смерть може кого небудь з нас чекає. Та умираймо сьміло! Нехай ворог знає, не страшні плачі і муки. Умремо, так знаємо, що вмерли за волю і правду народа.

ВАСИЛЬ:— Так умирати — не сором. Ми знаємо, що до нас мучились і умирали, ми помремо і ще й після нас помруть, та ті муки і боротьба принесуть волю і свободу народу.

ФЕДІР:— Правда, настане той час розплати і то час той вже недалеко. Покажуть ся

на горі і рознесеть ся по долинам, як те бурливе полум'я, схватить все за собою поки не вигорить той лад, що неволить нарід.

ЯКІВ:— Нам його не дождать, не зірвать нам сих стіп, не думати нам о тій волі... ще багато упливе крови, ще багато тут посидить в неволі, заки буде... Буде воля, тільки не нам, а нам воля — там... в землі.. там свобідно будемо лежати і ніхто нам не буде докучати.

ЧАСОВИЙ:— Смирно, начальник йде!

ВАСИЛЬ:— Когось від нас заберуть.

Ява 13.

(Два стражники і Надзир.)

НАДЗИР:— Встаньте, сьвященик йде! — (Піп входить, кланяєть ся з хрестом в руці, всі встали) Стражник, виведи його сюди...

СТРАЖНИК:— Слушаю, ваше високоблагородіє. (Пішов. Піп говорить з надзирателем нишком).

Ява 14.

(Стражник і Микола).

НАДЗИР:— Ось він. (До Миколи). Сьвященик прийшли тебе висповідати перед казнею.

МИКОЛА:— Обійдесь! Я сам себе висповідаю. Сі народні Юди, нехай себе висповідають

ранше, чим других сповідають.

ПП:— Я, як духовне лице, прийшов вас сповідать і щоб ви розкаялись в гріхах своїх і прийняли тайни Христові як християнин.

МИКОЛА:— Ви убиваєте мене і Христа спомінаєте? Хіба він вішав людей? На що ви позорите великого пророка, того, що сам умер на хресті за бідний нарід свій. Умру я, як умирали другі, та вас зрадників не хочу бачити... Мучте мене і вішайте, я йду гордо і радісно на смерть.

ПП:— (Наставляє йому хрест) Кай ся в гріхах!....

МИКОЛА:— Вон од мене, сатана...

НАДЗИР:— Беріть його, коли його батько сам сказав на суді казнить! Се не чоловік! Батько сина не дасть на таку кару.

МИКОЛА:— І батько так хотів... передайте мої послідні слова, що я бажаю йому все-го найкращого і прощаю. Прощайте товариші. (Закрив очі і пішов).

ВСІ:— Прощай, товаришу. (Пішли).

ГРИГОРІЙ:— Повели вже одного, так поведуть і нас.

ВАСИЛЬ:— Не злякав ся. (Чути за стіною барабан) Ох, вже немає... (Павза) Нема вже того, що говорив з нами тут.

ГРИГОРІЙ:— Заспіваймо йому похоронну пісню. (Співають). "Ви жертвою в бою нерівнім лягли". (Тихо протяжно. За стіною чути голоси).

ЧАСОВИЙ:— Що ви робите? Я мушу начальству доложити.

ГРИГОРІЙ:— Вибачте, друже, ми йому заспівали, бо ніхто не знає і не спомине де дії ся він.

ВАСИЛЬ:— Знаю де дів ся. Земля велика і глибока, всіх нас може забрати. Мені не вірить ся, щоби батько на суді проти сина свідчив...

ГРИГОРІЙ:— А хіба ви не чули від него самого, що він за батька говорив? Він закопав його на суді. Бувають й такі батьки.

СТРАЖНИК:— Смирно! Йде начальство.

ВАСИЛЬ:— Товариші, даваймо не встанемо перед ним. Пригадайте того, як той їм говорив.

Ява 15.

(Надзиратель і два члени).

НАДЗИР:— Чому не встали, коли начальство входить?

ГРИГОРІЙ:— Перед палачем ми не встаємо... ти...

НАДЗИР:— Що ти мені говориш? Возьміть його в оддільну камеру!

ВСІ:— Нас всіх забери, прихвост, людоїд...

НАДЗИР:— Мовчать, а то виперю. (До Григорія) Ти чого так дивиш ся на мене? А морда, так й хоче щоб заїхать по ній (кулаком йому до губ, той став назад). Куди

ти втікаєш? Хочеш утікати од мене? (Шарпає) Ну, чого мовчиш, га?

ВСІ:— Не маєш права з нами так поступати.

НАДЗИР:— Я не маю? Ха, ха, ха... Посадить сих бунтовщиків по оддільних камерах. (Пішли. (Надзиратель свище).

СТРАЖНИК:— Чого ізволите, ваше високоблагородіє?

НАДЗИР:— Приведи мені ту арештантку, що в камері одна.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь ваше високоблагородіє. (Пішов).

Ява 16.

(Оля і стражник).

НАДЗИР:— (До стражника) Йди! (Той пішов).

(До Олі) Що, не дивишся на мене і доси свій гонор маєш? Що? Добре тобі в нас живеться, приємні покої такі як в батька твого, а може й кращі для тебе? Ну, чого мовчиш? (Бере за руку і шарпає).

ОЛЯ:— Не смійся надімною Юдо, ти зрадник. (Говорить помало як хора).

НАДЗИР:— Таки заговорила, а я думав ти знімила од великого розуму. (Бере за руку) Бач, я не горджусь брати тебе за руку, каторжанку, а ти гордишся зі мною говорити.

ОЛЯ:— (Вириває руку). Пустити мене, я не хочу щоб твої руки торкались мене. То позор

для мене.

НАДЗИР:— Позор! А то не був позор убить чоловіка, не позор бути в тій тюрмі (показує на ланцухи). А отсе є тобі радісно, що мушиш їх носити до смерти?

ОЛЯ:— Я сама зробила і сама буду терпіть, не твоє діло до мене.

НАДЗИР.:— Сама зробила, тепер ти знаєш, що наробила як треба терпіть. Я тільки можу життя тобі спасти. Зараз дам тобі волю і здійму кайдани, тільки будь моею.

ОЛЯ:— Марзавець, що ти думаєш, що ти задумав надімною?

НАДЗИР:— Як? Ти ще й тепер не хочеш мене знать? Я роблю все, що хочу над тобою, силою заставляю тебе, як не хочеш волею.

ОЛЯ:— Волею не буде того!.. Замуч мене, убий!

НАДЗИР:— Убить тебе я не хочу. Я хочу бачити, як ти будеш жити тут і буду мучить, поки не замучу. Так! Ти ще мене мало знаєш, зроблю зараз над тобою що хочу, тоді будеш знати, що я мав до тебе ласку. (Свище).

СТРАЖНИК:— Чого ізволите, ваше високо благородіє?

НАДЗИР:— Одведіть її туди в оддільну камеру та закличте сюди поручника.

СТРАЖНИК:— Слушаюсь, ваше високо благородіє. (Пішов).

Ява 17.

(Офіцир Павло).

ПАВЛО:— Що нового тут, Михайле Федоровичу?

НАДЗИР:— Та знаєте, ся Оля ще церемонить ся, а я хочу, щоб вона була наша.

ПАВЛО:— Що ви з нею довго церемонитесь, ходім до неї. (Йдуть).

Ява 18.

ПОМОЩИК:— (Вбігає). Михайл Федоровичу! Тут ось телеграма.

НАДЗИР:— Де? Давайте сюди. (Помощик дає червону телеграму). Що се, що телеграма червона? (Всі нетерплять ся). (Читає). Не може бути, се провокація!! Гляньте! Государственна дума дає розпоряджене випустить всіх політичних проступників! Предсідатель Государственной Думы, Родзянко. Се не може бути! Хто вам вручив сю телеграму?

ПОМОЩИК:— Почталіон приніс.

НАДЗИР:— Арештувать його! Се провокація!

ПАВЛО:— Почекаємо, як правда, то буде ще одна.

НАДЗИР:— Та розумієть ся!.. Я не можу повірить, щоб се була правда.

Ява 19.

СТРАЖНИК:— (Входить). Ваше високоблагородіє, от телеграма. (Дає і виходить).

ПОМОЩИК:— Що, знову телеграма?.. Червона?..

НАДЗИР:— (Бере і рве). Госуд. Дума в день свободи шле привіт всім товаришам борючим ся за свободу народа і бажає всего найкращого. Предсідатель Государ. Думи, Родзянко. (Хмурно). Хіба сталось те, чого вони добивались? (Павза — всі мовчать).

Ява 20.

СТРАЖНИК:— (Входить). Ваше високоблагородіє! Той гонець від губернатора вам лично до рук папери хоче доручить.

НАДЗИР:— Пусти його сюди (Стражник пішов).

Ява 21.

ГОНЕЦЬ:— (З пакетом). Вам папери від губернатора, прошу прийняти.

НАДЗИР:— (Бере неохотно). Що се? (Приглядає ся). І тут пише се саме?... “Я розпоряджаюсь по розпорядженням государственной думи випустить політичних і з ними обійтись як найлучше. Нехай куди хто хоче іде. Поздоровляю зі свободою всіх борців, находящих ся в вашій тюр-

мі”.

ПАВЛО:— Се може і правда є.

НАДЗИР:— Не знаю що робить? Я не можу представити собі, нема царського указу тут. Ну, як ви радите робить мені?

ПОМОЩИК:— Певно правда.

НАДЗИР:— (Дивить ся на папери). Що тут написано, те треба робить... покличте сюда всю стражу... (Пішли. Павза). Так не міг я над нею повладіти... А вона гарна і тепер, хоч і в неволи сидить.

Ява 22.

(Помощик і вся поліція).

НАДЗИР:— Приведіть сюди всіх політичних і обходіть ся з ними чемно, і тих приведіть, що в камерах. (Пішли). От жизнь. Хто міг надіяти ся, що се буде... Самореджавіє впало!... а з ним і власть наша!... Стидно буде показать ся людям.

Ява 23.

(Всі арештанти, Оля і урядники).

НАДЗИР:— Прошу, господа, стать вольно. Зніміть кайдани з Ольги Івановни! Получені мною телеграми з Петрограду от государственной думи. (Читає телеграми). А я підчиняюсь сим приказам і випускаю вас і також поздоровляю вас з волею. А ви

простіть мені, що я з вами так обходив ся. Може кого обидив, то ви простіть мені. Я робив так, як мені було приказано. І ви, Ольга Івановна, простіть мені. (Іде до неї, хоче полілувати в руку).

ОЛЬГА:— Не треба, не цілуйте, я вам пращаю.

НАДЗИР:— Спасибі вам.

ГРИГОРІЙ:— (Йде наперед). Поздоровляю вас товариші з волею і свободою! (Всі кричать: браво! гура!) Мрії наші здійснились. Пролита кров наших товаришів не впала даром. На їх трупах виросла воля всему народу. А ми діждавшись волі споманім їх. (Співають). “Ви жертвою впали в нерівній борбі” і т. д.

ГРИГОРІЙ:— (До Олі). Позвольте, ви сестра Миколи?

ОЛЯ:— (Радісно). Так, ви хіба його знаєте?

ГРИГОРІЙ:— Товариші, се сестра того товариша, що його казнили на очах наших.

ОЛЯ:— (З жахом). Як? Мого брата казнили? (Розтеряна).

НАДЗИР:— (Сумно). Так, Ольга Івановна, приказ був, щоб я виповнив, і я мусів виповнити, не моя вина в тім.

ОЛЯ:— Ти мерзавець, все те зробив, (плаче) ти, ти і надомною хотів насміяць ся, але не вдалось! Ви тепер всі стали перед нами, просите нас? Ні, того тобі не прощу. Ти брата мого... (плаче) ой...

ГРИГОРІЙ:— Де ваша та гордість і сила, що

була перед годиною? Ви не хотіли з нами говорити як з людьми. А тепер ви перепрошуєте і товаришами називаєте? Не треба нам таких. Ви за гроші царю служили і за гроші кров народну проливали. То йдіть і ви туди до його. В народі вам місця нема. Народ тепер сам буде править собою.

ОЛЯ:— Брата мого нема... Як я поїду до дому без него? Мати, ой, (плаче).

ВАСИЛЬ:— Йому вічно буде слава!.. Честь і слава всім героям внавшим за волю. (Всі. Гурра!) Ну, товариші, тепер в дорогу.

ГРИГОРІЙ:— (Співає). “Довго нас в путях держали, довго нас голод морив” і т. д. (Всі за ним співають чимраз голоснійше).

(ЗНАВІС ПОВОЛИ СПАДАЄ, І ЩЕ ЗА ЗАНА-
ВІСОЮ ЧУТИ СПІВ).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

(Бідна обстановка. Між другим актом а четвертим проходить два роки. Явдоха що каже, то все плаче).

Ява 1.

АННА:— Чи хто би надіяв ся, що воно так буде? Я ніколи не думала і нікому не говорила би як би сама не бачила. Ой, тяжко переносить таке горе, тяжко. Та що зробить? Треба терпіти, може воно перемінить ся.

ЯВДОХА:— Ой, не перемінить. Не може воно ніколи змінить ся. Розірване на шматки не може ніколи до купи стулить ся. Ой, сестричко. Звалилось все горе на нас: Дітий немає і забрали од нас все, що було. А тут старий як з розуму з'їхав.

АННА:— Яке вони мали право забирать майно од вас?

ЯВДОХА:— Хіба сами вони брали? Старий все переписав на церкву, всі гроші, які були, а після смерти і земля мусіла бути їхня. Тільки що тепер мужики забрали землю і радять нею, спасибіг їм. Мені хоть щось дають на житя. А старого то вони ненавидять.

АННА:— То Іван сам переписав гроші на церкву?

ЯВДОХА:— Сам. Розсердив ся на дітий та ще

його отець на завіщаню обдурив. Іван думав, що після смерті його заберуть маєтки — так й підписав і не прочитав, що там було написано в тій розписці. Його отець Яков, на все підбив, хоть і поплативсь він собою. Але скажу те, що він був недобрий сьвященик, він розорив нашу жизнь і погубив дітий. (Плаче). Ой, не вернеть ся, нема його на сьвітї, папери прийшли із темниці, що захорів і вмер.

АННА:— (Настрашена). Кажеш, вмер в темниці?

ЯВДОХА:— Старий з того часу як дурний став ходить, щось говорить до себе, плаче... по ночах спокою не дає нікому, аж страшно...

АННА:— Боже! Нехай над ним земля пером буде. Жалко його, добрий був (плаче) я не мати, але знаю його, то мені жалко. А од Олі нічого нема, де вона?

ЯВДОХА:— Ні, нічого не знаю, що з нею. Ой, Боже, Боже, вигодувала дітий та не бачу і не знаю як вони живуть.

АННА:— Не плач, може Оля вернеть ся.

ЯВДОХА:— Ой, не думаю. Дай Боже, хоть би раз мої очи побачили її.

АННА:— А від Миколи ніякого листа не було навіщо хорий був?

ЯВДОХА:— Не було і не знаємо. Ніхто не писав. Тільки його послідні слова передали перед смертию... Прощав батькови, і як

старий прочитав то з того часу й зробив ся такий.

Ява 2.

(Іван сумний, в брудній одежі).

ЯВДОХА:— Ось, він йде сюди... ходім, я не можу на його дивить ся.

АННА:— Чекай, я йому хочу щось сказати.

ІВАН:— Нема, нема дїтий... (тяжко) а, вони ще учать ся, прийдуть, прийдуть, вони вчать ся. (Побачив Анну). А се хто, се ти Олю?

АННА:— Ні, Іване. Се я, Анна, хіба не пізнали мене?

ІВАН:— Ні, ні, Оля! Я знаю тебе, моя дитино. Сядь, сядь коло мене старого. (Сїв).

АННА:— Господи, які в його очи смутні, я бою ся. Господи, нащо сей чоловік звів ся?

ІВАН:— (Встає і говорить горячково). Діти мої, Оля, ви мене... ви... прошу я вас... Явдохо, діти наші прийдуть, треба приготувити ся. Ми їх не бачили довго, чуєш, чуєш, ідуть... піду, ходім стрічати їх... (Йде, відтак став і прислухуєть ся).

ЯВДОХА:— Кого підеш стрічати? Нема кого. Були, то не стрічав.

ІВАН:— Так, були, то я не стрічав, не любив. Ні, я люблю їх, вони мої діти, але Микола не любив мене, Оля не любила... Вон з хати, вон... Ні, та я таки... так... але ви мої

діти, не йдять від мене. (Чути стук за сце-
ною) Чуєш, діти йдуть, се Микола; Мико-
ла мій, він приїхав... Сергію! Сергію, чому
не стрічаєш? Йду... тебе дорогого гостя
вітати. Явдохо, чому ти не йдеш... Не
хоч побачити дітий своїх? Діти мої, я хо-
чу вас бачити. (Плаче). Прости мені, синоч-
ку, що я наробив. (Очи закрив руками і
ридає). Сину! Діти... (Встає). Піду... піду...
він приїхав. Йду я тебе вітати. (Пішов.
Весь той час Анна і Явдоха дивлять ся
на него і плачуть).

АННА:— Ой, погано з ним, погано сестричко.
Його треба щоб в больницю забрали.

ЯВДОХА:— Ото як бачиш, що мені з ним ро-
бить? Так день і ніч ходить і все виглядає
дітий... А то й на цвинтар йде в ночі. То-
го тижня то аж могилу сьвященика роз-
ривав.

АННА:— Ходив над мертвим німститись, що
довів до такого життя...

ЯВДОХА:— Може й так, як ти кажеш. Ходім
сестричко, та подивись на мої річи... ті що
остались. Продай їх або сама забери, щоб
вони не пропали тут.

АННА:— Ходім. (Пішли).

Ява 3.

ІВАН:— (Входить) Нема... нема їх... не ідуть
до мене діти мої. Я, я їх прокляв, прогнав...
(Плаче). На щож я дітий прогнав? (Ди-

вить ся на образ Миколи, що висить на стіні). Ось він, син мій. Синочку мій рідний, чом же ти до мене не приїдеш? Йди до мене, до батька свого, не хочеш? (Бере образ і цілює). То я тебе сину прокляв... прости мені, батькови старому, любий мій.. Оля за тобою скучала; а тебе нема й нема. Олі, Олі теж немає, а колиж вона буде? Покинули ви мене і не хочете говорити до мене.. я піду до вас. Скажіть де ви, діточки мої? Ох, Микола вже в тюрмі помер. Нема.. нема... (Павза) Помер, він мені прощав, а я йому ні, я його погубив на суді... (Павза) Чогож я живу, коли дітий своїх закопав? Не захотять вони мене бачити такого батька, не ждати мені їх, ні, піду геть, піду.. (Хоче йти). Прощай доме.. простіть стіни, що бачили, що я наробив тут. (Павза). А куди йти?... Надомною всі сьміють ся. Нема мені місця, немає. (Сперає ся на стіл, і нехотя намацує ніж). О! Отсе мене спасе. Ох, прощайте діточки мої і мене за батька не майте.. Я, я вас погубив. (Хоче себе різати). Ні, піду туди, там мене поучать. (Пішов). В середних дверях він пробива себе ножем і паде за сцену). Ох!..

Ява 4.

(Анна і Явдоха йдуть в середні двері).

ЯВДОХА:— (З переляком) Ой, лишенько, що

з тобою, Іване? Що ти наробив? Ой, Боже, Боже.

АННА:— Видно, йому приходило гірко. Нехай йому Бог простить.

ЯВДОХА:— Господи, що мені робить, одна тепер я зісталась.

Ява 5.

(Почталіон і чотири мужики).

МУЖИКИ.— (Входять і кланяються ся). Здорові були, Явдокіє Єгоровна! Що ви все плачете; не плачте, якось треба з горем миритись.

ЯВДОХА:— З мене те горе не сходить. Бачите, он старий зробив з собою. (Мужики дивлять ся).

1. МУЖИК:— Се гріх побив його за дітий.. Боже прощай йогоу грішному.

2. МУЖИК:— Хто тепер буде молитись в церкві за його душу? Сей піп не хоче почитувать, бо не брав в його гроший, а церква сама не шепче молитву.

1. МУЖИК:— Чи бачила церква ті гроші, що він давав, тай на що для церкви гроші потрібні?..

2. МУЖИК:— Правда. Тепер все вже виявилось, як обманювали нас релігією. Не даром вони за неї так тримали ся. А ми все слухали і покорялись їй. Науку Христа нам вони не так представляли... Христос учив любити

всіх людей і помагав бідним, а вони проповідують слова Христові і обдирають бідних...

1. МУЖИК:— А ви, Явдокіє Єгоровна, не завдайте такого жалю. Не треба споминати... ось якась вам телеграма. (Почталіон дає їй телеграму).

АННА:— Дайте сюди. (Рве і читає): “Поздоровляю з свободою і буду скоро в дома. — Оля”.

ЯВДОХА:— (Радісно). Оля їде до дому? Та се може так... тільки хто дав? Господи! Христе! Хіба се правда? Хіба мої очі побачуть її? (Плаче).

АННА:— А він не діждав бачити дитий. Не міг знести горя... дайте знати урядникови.

ЯВДОХА:— Підіть добрі люди, бо я не можу. (Плаче).

1. МУЖИК:— Ми підемо, а ви, Явдокіє Єгоровна, так не журіть ся. Ось Оля прийде то веселійше буде, а ми вас не забудемо, бо ваші діти житим поплатили за нас. (Пішли).

АННА:— Добрі люди, коли відносять ся до тебе так прихильно...

ЯВДОХА:— Я їм нічого злого не заподіяла. (Йде до трупа). Очі які в него!... Він дивить ся, неначе живий. О, які страшні...

Ява 6.

(Стражник, соцький і 4 селяни).

СТРАЖНИК:— Що случилось ся?

ЯВДОХА:— Ох, нещастє! Іван забив себе.

СТРАЖНИК:— А деж він?

ЯВДОХА:— Он, в другім покою. (Стражник і соцький пішли. Чути голос стражника: Нехай бог боронить, таке горе).

СОЦЬКИЙ:— Тай страшний вже став.

СТРАЖНИК:— (Ввійшов). Ми його заберемо до волости. (Пішли і беруть).

АННА:— То добре, що його забрали, бо я не могла на то дивити ся, аж страшно було.

ЯВДОХА:— Страшний він зробив ся, як получив лист, що Миколи нема живим, так враз і змінив ся і розум стратив свій... (За сценю ледви що чути музику марселези).

АННА:— Що се таке?

ЯВДОХА:— Може похід роблять якийсь.

Ява 7.

(Стражник і мужики вбігають).

СТРАЖНИК:— Явдокіє Єгоровна, Оля їде до дому. Нам в партію ізвістили і вже люди он ідуть стрічать її. Ну, ми пішли. (Пішли).

ЯВДОХА:— Йдїть, Йдїть! О! хїба се правда що я Олю побачу своїми очима? (Плаче).

АННА:— Оля приїде, то вона буде тобі втіхою. (За сценою чути музику марселези)

О, мабуть чи не вона іде, я загляну. (Іде заглядає в двері. — Явдоха плаче, потім дивиться ся в вікно).

АННА:— А товпа народу йде сюди до нас... когось несуть на руках...

ЯВДОХА:— Ой, чи я видержу як її побачу, свою дитину рідну. (Музика грає сильнійше).

Ява 8.

(Два мужики на руках несуть Олю, в котрої через плече червона стрічка з написом. “Честь і слава борцям за свободу”. За ними гурт людей. Усі з квітами, зеленню і червоними стрічками. Всі радісні).

ОЛЯ:— Мамочко, моя рідна! (Кріпко обняла і цілує).

ЯВДОХА:— Дитиночко моя, де ти взяла ся? Ох! (Плаче, цілує, хитає ся і не може стояти).

ОЛЯ:— Прилетіла я до вас, мамочко моя. (Цілує).

ЯВДОХА:— Дитино моя! Прости мені, старій матері. (Плаче).

ОЛЯ:— Не плачте. (Цілує руки). Здрастуйте, тітко Анно!

АННА:— (Радісно і з плачем). Здорова дочко! (Цілюють ся). Як ти змінила ся Олю на лиці.

ОЛЯ:— Нічого, все треба переносить. Що я чула, тато покінчили з собою?.. Чи вони

знали, що я приїду?

ЯВДОХА:— Ні, не знав він, перед тим покінчив з собою, з ума зійшов, так в день і в ночі ходив, та все тебе то Миколу шукав. Страшно було на його дивити ся, відколи вчув, що Микола помер.

ОЛЯ:— Ох! —

ЯВДОХА:— Ох! — То його повісили?! (Сіла).

ОЛЯ:— Я сиділа в одній тюрмі з ним. Його казнив Михаїл Федорович, той що тут був. Той, що ви хотіли мене за його віддати. Не плачте, мамо. Микола заслужив в народі пам'яті... Він далше жиє в нього. А от, отсе мамо наші гості! Спасибі вам, що ви мене не забули.

1. МУЖИК:— Вас забути?... ні, ніколи не забудемо.... Ви за нас мучились і горе перенесли, вперед нас завше ішли і нас любили як рідних... Вам від нас щира подяка. (Селяни кланяють ся).

ОЛЯ:— Пережили ми ті дні, муки. Царі і трони їх попадали, завалили ся тюрми, шибениці. Нема Каїнів і шпівнів, не стане і сих обманщиків дармоїдів духових, що за гроші народ обманювали. Воля і свобода всему народу!

2. МУЖИК:— Оля! Вас народ хоче бачити. Он там, богато ждуть.

ОЛЯ:— Спасибі! Я піду, мамочко. — (Співає).

“Ми підемо де муки і стони, ми к голодному люду підемо, і т. д. (За нею підтягає

гурт, і співають всю до кінця).

ОЛЯ:— Я хочу також піти подивити ся на батька. Жалко, що він не міг дочекатись.

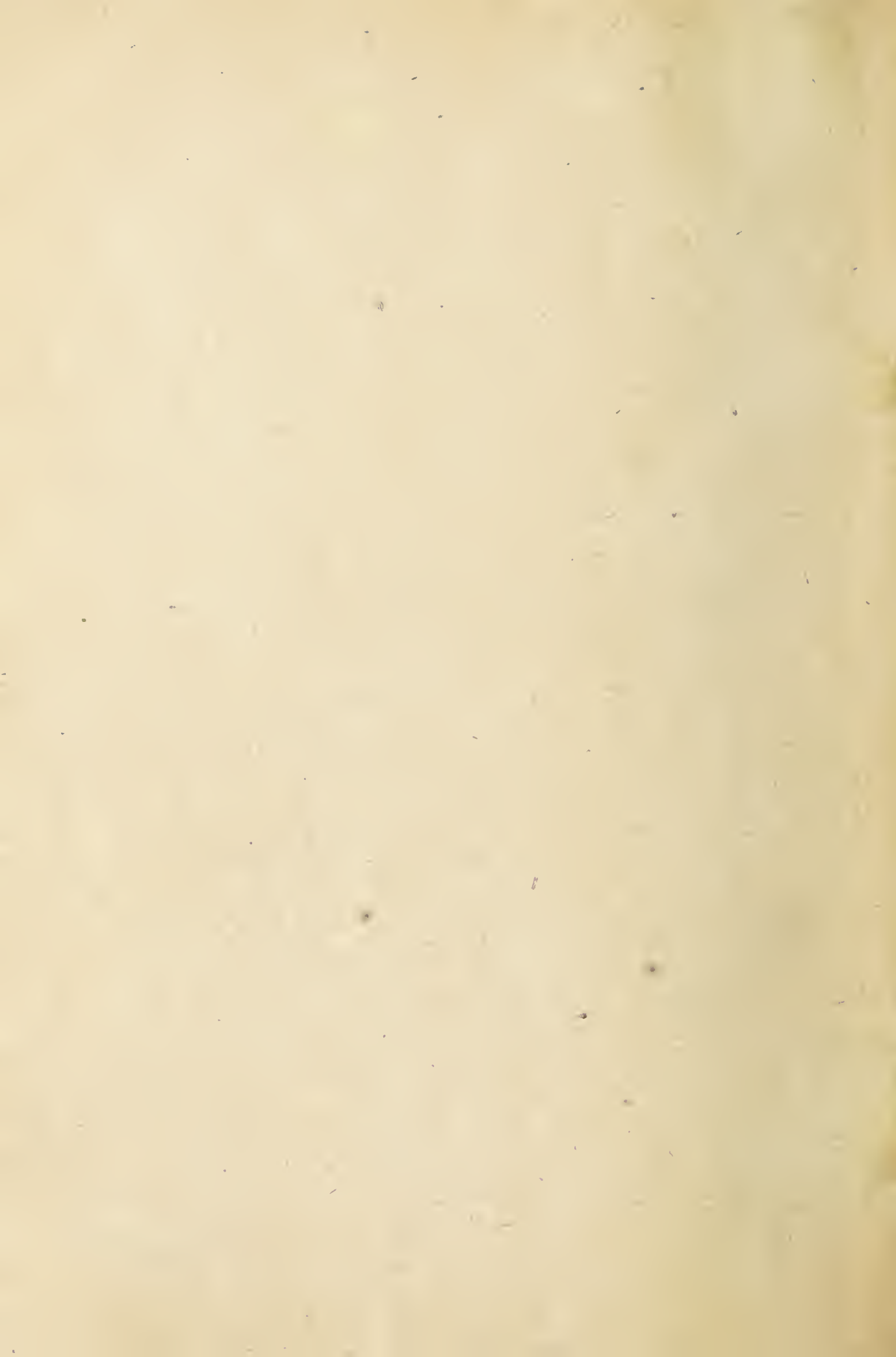
2. МУЖИК:— Ми вас, Олю, скрізь на руках понесемо. Ходіть з нами і ви, Явдокіє Єгоровна... Ви їх мати, ми вас не оставимо так. (Збирають ся до виходу). Але стійте! Ми радість маємо велику! Нехай чують борці наші в землі, що здійснюють ся мрії за які вони бороли ся!...

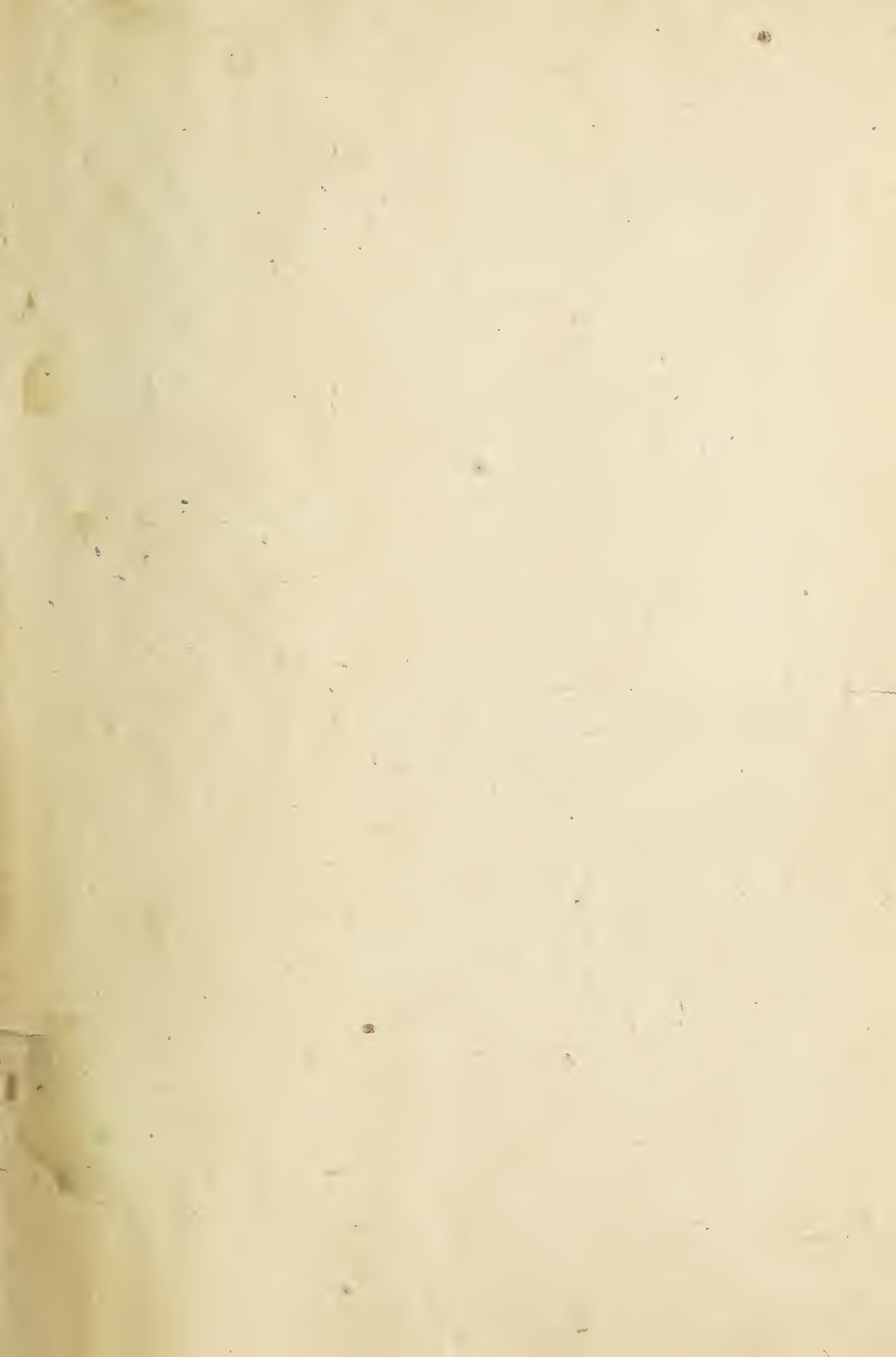
(Орхестра і хор разом Марселезу)

(ЗАНАВІС ПОВОЛИ СПАДАЄ).

(КОНЕЦЬ.)

КОЖДИЙ

РОБІТНИК І ФАРМЕР ПОВИНЕН
ЧИТАТИ ПЕРЕДОВСІМ РОБІТНИЧІ ЧАСОПИСІ!

Чому?

Бо робітничі часописі обговорює кожду подію в краю і в світі лише зі становища інтересів робочого люду.

Одиною робітничою часописею в Канаді є

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТІ"

що виходять в Вінніпегу кождого тижня і коштують лише \$2.00 на рік.

Хто читає "Українські Робітничі Вісти", виробляє собі суцільний світогляд і може осудити кожду політику в суцільнім життю.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТІ" висловлюють проти кождого лайдацтва поповнюваного на робочім народі.

"УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТІ" доносять про робітничий рух та цим світить про боротьбу робітничого класу.

Хто хоче знати, як свідомі робітники думають про суцільні події, хто хоче навчитися суцільній думки, нехай читає передовсім "УКРАЇНСЬКІ РОБІТНИЧІ ВІСТІ".

Адреса:

"UKRAINIAN LABOR NEWS"
Cor. Pritchard & McGregor Sts.,
Winnipeg, Man